

DOGODEK V MESTU GOGI

(Igra v dveh dejanjih)

SLAVO GRUM

Osebe:

<i>Sestri Tarbula in Afra</i>	<i>Gospa Prestopil</i>
<i>Juta, služkinja</i>	<i>Pisar Klikot</i>
<i>Klef</i>	<i>Oče Kvirin</i>
<i>Umrli naddavkar</i>	<i>Birič Kaps</i>
<i>Nažigač</i>	<i>Halucinirani glas</i>
<i>Julio Gapit</i>	<i>Glas moškega</i>
<i>Lutka</i>	<i>Nekdo drugi</i>
<i>Hana</i>	<i>Mirna žena</i>
<i>Gospa Tereza</i>	<i>Pijan slikar s punico</i>
<i>Komi Otmar Prelih</i>	<i>Stara žena</i>
<i>Grbavec Teobald</i>	<i>Konrad</i>

Scena:

Del mesta Goge, kjer so svoječasnó morala stati mestna vrata in vodi cesta na plano.

Stare in obrabljene hiše, povsem pošev nagnjene nad cesto. Zelo malo ljudi še mora biti po hišah, iz večine so že opustili življenje. V kaki sobi gotovo visi obešenec, že ves zaprašen in orumenel, predmeti so ga tekom časa docela sprejeli medse.

Obsežno, mrtvo poslopje, kakor zapuščena graščina, naproti dve, tri hiše, polne sob in usodnosti. Stanovalci teh sob ne hodijo mnogo na prosto, odhajajo samo še po neizbežnih poslih, potem pa se zopet hlastno zaklepajo med svoje stene. Kakor prilepljeni so med ogledali, stenskimi slikami, omarami.

V nekaterih sobah ni prednjih sten in je tako pogled vanje občinstvu popolnoma svoboden.

V oglu prvega nadstropja zapuščenega poslopja Hana, hčerka imovitega trgovca Vajde, ki se je baš vrnila iz tujine in povzročila s svojim prihodom v mestu nemir. V podstrešni sobi nasprotne hiše pisar Klikot, ki vidi iz svojega okna naravnost v Hanino sobo. (Seveda je zaljubljen vanjo in igra na oknu flavto.) V stabi poleg te prebivalci stlačeni v izbe druga vrh drugo; v pritličju Gapit, nad njim neka starka, in v drugem, najvišje, grbavec Teobald. Julio Gapit, oficial, ki stanuje v pritlični izbi, nalikujoči kleti, je duševno bolan in sedi za mizo v družbi kavčukaste lutke. Starka v nadstropju višje ždi popolnoma negibna v naslanjaču in je po vsem videzu že umrla. Najbrže noče, da bi vedeli, da je že umrla in se je pritajila, kakor da spi. Grbavec Teobald venomer čita in deklamira

drame, njegov sen je gledališki igralec — najbrže, ker ima pokvarjen hrbet. Hiša, kjer stanuje v podstrešnici zaljubljeni pisar, ima v prvem nadstropju tudi balkon, na katerem mnogo presedita dve starki, sestri Tarbula in Afra. Na tem balkonu bi utegnil sedeti mestni čuvaj, ki bi imel paziti na došle in odhajajoče; tu starki zelo dobro lahko skrbita za red v mestu in čuvata, da kdo ne pobegne.

Vse prizorišče dojmi groteskno in neistinito, kakor hišice in figurine v sejmski streljarni.

Del Hanine ljubezenske fabule po Zolajevi noveli: «Za noč ljubezni», ki pa jo je Zola zopet povzel po Casanovi.

PRVO DEJANJE

Večer, po ozračju se nosi drobna, trzajoča pesem flavte. Sobe, ki jih baše mrak, beline rok, obrazov.

V kletni izbi stanovalca ni doma, za mizo sedi le lutka. Se ne ve, da ni živo bitje, njena negibnost povzroča tesnobo. Dvignjeno krilo, fino čipkasto perilo — nekdo jo je moral zapustiti v ljubimkanju. Mirna žena v nadstropju višje vgreznjena v fotelj ter istotako negibna; obe, lutka in ona, vzbujata grozavost. Grbavec, ki je sklonjen nad knjigo, Tarbula in Afra, sedeči na balkonu v večeru, zaposleni z ročnim delom; flavto igra Klikot, kot prelomljen sloni ob svojem oknu s pokorno nagnjeno glavo.

V bogati hiši čez cesto vse izumrlo.

Tarbula: Kako dolgo je bila prav za prav z doma? Šest — osem let — — Ali ni šla nekako takrat —?

Afra: Da, prav takrat, ko je Juhčeva umorila svoje novorojeno.

Tarbula: In zakaj le je ni bilo nikdar domov?

Afra: Še na pogrebu rajne, samo stran, stran — naravnost s pokopališča se je odpeljala.

Izza ogla Vajdove hiše Jutta, služkinja, vsa zaposlena hiteča iz mesta.

Obe sestri: Jutta, Jutta!

Jutta (*postane, se ozre na balkon*).

Tarbula: Ali so res povabili tudi barona?

Afra (*v njene besede*): Pride res tudi on?

Jutta: Skoro bodo jeli že dohajati, pa še sedaj ni poslal!

Sestri: Kdo, kaj?

Jutta: I, Jontez, rože!

Tarbula: Lej jo, noršo, mar hočeš vele na mizo?

Afra: Da so ga res? Vidiš, vidiš.

Tarbula: Pa bo tudi prišel? Bo prišel?

J u t a: Seveda! Zakaj pa ne? Se je že najavil. Bog samo daj, da bi že bilo vse v kraju! (*Steče dalje.*)

S e s t r i: Juta, Juta!

J u t a: Ne utegnem. Ne utegnem. (*Izgine.*)

T a r b u l a (*k sestri*): Pa je ne mislijo menda kar ž njim!

A f r a: Meni se on za meščanske štacunarje!

T a r b u l a: Strašno se jim mudi!

A f r a: Menda za nocojšnjo slavnost niso izpustili prav nikogar, ki prihaja v poštev za ženitev.

T a r b u l a: Veš kaj, skoro neverjetno se mi zdi, da bi bila res že poročena in ločena, si vendar ne bi upali prirejati takega hrupa in jo takoj na novo možiti!

A f r a: Kdo ve, kdo ve! Morda baš zato! Morava izvedeti kaj od Jute.

T a r b u l a: Če le kaj ve deklina. Veš, da skušajo na moč prikriti.

Od trga sem v ozadju še p a v e c, že iz daleč oprezujoč proti balkonu. Ko z nevoljo ugotovi, da se nahajata starki na balkonu, se skuša neopažen poguliti mimo.

T a r b u l a (*ga takoj opazi in popade*): O, Klef, gospod Klef, kam pa, kam?

K l e f (*se onejevoljen zdrzne, potem pa takoj potvori, ko da bi bil ves vzhičen od njune pojave*): O, o, gospe! Klanjam se, gospe, klanjam se! Baron, baron — in celo stari Sort iz Prisanka! Vsake svete zleze iz svoje luknje, te imenitnosti pa tudi on ni smel izmuditi. Nikdar ni bilo Vajdi do družbe, po smrti rajne še v trgovino ni rad pogledal, sedaj pa naenkrat vsa vrata na stežaj! Nehote si mora človek kaj misliti, ko se jim tako mudi!

T a r b u l a (*ženi se kar nočeta oneti*): Kam ste pa namenjeni, Klef, kam?

K l e f (*s sladkokislim obrazom presliši*): In tujec, tujec! Sta že kaj slišali o njem?

A f r a (*se le ne more premagati*): Tujec? Kak tujec?

K l e f (*srečen, da je prijela*): Ne vesta? O, tujec, povsem pravi tujec s prtljago pred «Jelenom». Celo govori ne po naše!

T a r b u l a: Pa se ne ve o njem ničesar?

K l e f (*sila odvažno*): Popolnoma ničesar ne ve nihče. Ugibljejo seveda različno. Nekateri menijo, da je letoviščar, drugi pa se zavzemajo za to, da je Vajdov gost, ki prihaja na današnje slavje. Po mojem ni ne eno ne drugo: kot letoviščar ima premalo prtljage — en sam kovčeg pa dežnik! — kot Vajdov gost se pa vendar ne bo nastanjal po gostilnah!

T a r b u l a: Letoviščar? Smešno! To je gotovo zopet potuhtal Bas, da bi obrnil pozornost na svojo svetsko vseznalost!

A f r a: Kdo bi le bil?

K l e f: Stavim, da se bo izkazalo kot zadnjič: potnik s kakimi šivalnimi stroji! Zadnjič je tudi bilo vse na nogah, pa je bil le potnik za povečevanje fotografij. Haha!

Juta se vrača.

T a r b u l a: Juta, Juta — *(nekoliko pookleva zaradi navzočnosti Klefove, pa se le ne more vzdržati)* — povej no, moraš povedati — ali je res že poročena in ločena?

J u t a: Po — poročena? Naša gospodična? Ho-ho-ho-ho — Hi-hi-hi-hi — — To ji moram povedati, to moram povedati. *(Hiti dalje in izgine za Vajdovim oglom.)*

T a r b u l a: Sila otročja je še! *(Zapazi Klefa, kako je hotel izrabiti priliko in se poguliti mimo.)* Hola ho, Klef, ne tako žurno! Odkaj pa imate toliko časa za šetnje? Doma so se ponečedili otroci in žena si bo ob pralniku okrnila prste!

K l e f *(se ne upa dalje, proseče)*: Tako neznosno soparno je, človeka kar duši med zidovi.

T a r b u l a: No, no, ni take sile, imeli smo že hujše dni!

K l e f: He — he — človek pač takole rad stopi malo na prosto — človek pač — — *(Stopi dalje.)*

T a r b u l a *(vidi, da ga z okoliščinami ne bo ugnala)*: Pred vami je že šel nekdo iz mesta, neka gotova oseba. Ali vam je znano, da je prišlo tej osebi na praznik v cerkvi slabo? Bruhala je, venomer bruha. Milostni Bog, še ne štirinajstletna pa tako bruha! *(Strogo, s poudarkom.)* Da, da, gospod Klef, še ne štirinajstletna! V župnišču se natanko zve za dan njenega rojstva, če se mimogrede vstopi in vpraša.

Šepavca oblije znoj, široko raztrga usta in se s hrbtom umika nazaj; začne biti po sebi velike križe, potem pa se skokoma požene s spojo šepasto nogo v beg nazaj proti mestu, kot bi ga gonil vrag.

Starki se za njim zanosno režita, ker tako točno urejujeta obrat v mestu.

T a r b u l a: Čelešnik stari, bo zapeljeval po hostah otroke!

A f r a: Si jo videla prej, kako je šla potuljeno ven?

T a r b u l a: Treba mu je, polomi, ko ima vse doma!

A f r a: To bo direndaj, ko se zve v mestu!

T a r b u l a: Oh, saj se že tako dolgo ni nič zgodilo!

A f r a: Nalašč še nekoliko pomolčiva, kako sva ju videvali sleherni večer, lepo drugega za drugim iz mesta. Naj ugibljejo še par dni meščani, zakaj punica bruha! Morebiti otroče še samo ne ve!

T a r b u l a: Mogoče, zelo mogoče!

Na ulici se pojavi pred nekaj dnevi umrli naddavkar. Salonska suknja, bele nogavice, razoglav — prav kakor je utegnil

ležati na mrtvaškem odru. Čudno neurejenega vedenja je. Čeravno mrtev, hoče menda zaradi dolgoletne navade na svoj vsakdanji izprehod.

Sestri se ob njegovi pojavi spogledata, vendar sta ga tako vajeni ob tej uri doli na cesti, da niti nista kdo ve kaj iznenadeni.

T a r b u l a (ogorčena): Toda, gospod naddavkar — saj ste vendar umrli!

A f r a: Saj — saj smo vas vendar že pokopali!

N a d d a v k a r (se sestraši, obstane kot šolarček, ki so ga zalotili pri zlem dejanju; pogleda kpišku k ženama, nebogljeno zaprosi z očmi odpuščanja in odkolobratu zopet nazaj proti mestu).

T a r b u l a: Ali ne misli niti sedaj opustiti svojih izprehodov!

A f r a: Kako le more biti človek tako pozabljiv!

N a d d a v k a r (ki se je premislil in vrnil): Oprostita — oprostita — gospa Guštinova — ali poznata gospo Guštinovo — moja ženo poznata? Bil sem doma, vse preiskal, nikjer je ni, nikjer ni reve. Oprostita, gospe, da vaju nadlegujem — saj gre tod pot na Tisovec? Saj sem hodil, vsak dan sem hodil, toda ne vem, vse tako nekam tuje — — Jezus — Marija. Jezus — Marija, ukreniti je nekaj treba, reva se vendar ne sme puščati kar tako sama! Vesta, moja žena — povedati je treba — ona ni bila vedno prav pri zdravju, nekoliko bolehnja je bila pač — — ona — (oklepa, oriše potem obotavlja na čelo krog; prikima živahno nato, nariše zopet krog; šepne:) Nič kaj zgovorna ni bila več zadnje čase, umolknila je. In prav za prav sem moral opravljati doma vse sam — kuhati moral — o, meni ni nič na tem, če se norčujejo, prav nič mi ni. — Pred dvanajstimi leti ji je prišlo tako hudo — nič več ni spregovorila, nikdar več nisem čul iz njenih ust besede. Toda — prav prijazna je bila sicer, ob nedeljah sva hodila na izprehod, prav krotko mi je vedno sledila. Ljudje niso nič opazili, le da je nekam tihotna, so vedeli, in da ji ni več za družbo. Pa vesta, kako je bilo? Razumevala ni več! Stvari ni več vedela! Dal sem ji svinčnik v roke, zvesto me je gledala in spraševala z očmi — nesla ga je v usta, zataknila v lase — tudi žlice ni znala upotrebljavati, pitati jo je bilo treba prav za prav. Toda, kakor rečeno, zvesta tovarišica mi je bila sicer, prijazno se je živelo. (Se je med govorom nekoliko uravnovesil, sedaj pa se zopet zbega, prestopa se na mestu sem in tja; ne ve več, da govori s kom.) Jezus — Marija, Jezus — Marija! (Z razkriljenimi rokami zbeži nazaj, odkoder je prišel.) Jezus — Marija, Jezus — Marija, Jezus — Marija!

T a r b u l a: Vidiš, da bo res, dedec je kuhal sam! Vse kar je prav, ampak —! Vedno so pravili, da ga ima zelo v strahu, ampak da se je mož tako zapustil —!

A f r a: Sedaj se mi svita, sedaj se mi svita — nekoč sem ju oprezovala na Tisovcu — mož ji je z vnemo nekaj razkazoval. Stopila sem bliže — «To je roža, to je taka stvar, ki požene iz tal kar sama od sebe in se potem odpre v tole belo reč, in to imenujemo cvet. Ali sedaj veš rožo?» Zagledal me je, se takoj nerazumljivo zbegal ter ženo potegnil za seboj. Premišljevala sem, premišljevala, pa tedaj nisem mogla potuhtati. Sedaj vem: spomin ji je vzelo, na novo ji je moral razlagati stvari.

T a r b u l a: Ne vidi se več. (*Odloži delo.*)

Po cesti prihiti n a ž i g a č ter prižiga svetiljke.

A f r a: Kar pade že noč na zemljo.

T a r b u l a: Kdaj je zvonilo Ave Marijo? Preslišali sva Ave Marijo.

A f r a: Preslišali sva jo. (*Se dvigne.*)

T a r b u l a: Tako zadušno je v zraku. Ko da se nekaj koplje iz noči.

Odideta v sobo. Vrata ostanejo odprta — ta prostor ni brez prednje stene, da bi se prosto videlo vanj — v sobi vznikne luč. Kdaj pa kdaj je opaziti v nadaljnjem skozi odprtino vrat, da se prestopita po sobi njuni postavi.

Klikot, ki je kmalu ob početku razgovora žen jenjal spirati na piščal, sloni kot kamenen ob oknu; grbavca je tema prisilila, da je spustil knjigo iz rok. Vobče dojmiyo vse osebe nenaravno, le od časa do časa jih oživi skrit mehanizem, sicer so pa kot mrtve lutke porazstavljene po sobah.

Na cesti G a p i t. Pod pazduho nosi težko aktovko. Sredi bežečega koraka iznenada postane, se počasi in previdno okrene. Najrajši bi stekel, pa si ne upa. Na pragu svojega doma prav počasi odklene, potem pa, ko se čuti za vrati na varnem, hlastno zaobrne ključ in zbeži v sobo. Sobo istotako skrbno zaklene, nato pa kakor je, s klobukom na glavi in aktovko pod roko, sproščen pade na stol. Se odahne.

Na čelu mu blestijo znojne kaplje.

Se umiri, čez obraz blažen smehlja: «Gizela, Gizela!» Vstane, odloži, izoleče iz tórbe svitek vrvi. Strokovnjaško ogleduje vrata. Izoleče iz nekega predala železen drog, preizkusi ponovno, če je dobro zaklenil, potem pa zatakne drog za kljuko in jame v dolgem, zamudnem delu napeljevati vrv od kljuke do okna, do posteljnih nog itd., vse, da zavaruje vrata pred preganjalci. (Okna so itak zamrežena.) Ko svoj posel opravi, si z neko radost obetajočo skrio-

nostjo pomane roke ter zopet odpre torbo. Izloži zavitek in dve steklenici vina. Odpre vino, postavi pred lutko in predse kozarec ter natoči. Vzame tajnostni zavoj nato v roke, izmota z odvažnostjo elegantno žensko toaleta; jo pomeri najprej povrhu ob Gizeli, potem pa lutko preobleče. Pri tem preoblačenju se stoprav vidi, da Gizela ni živ stvor. Njeno perilo je izredno okusno in do potankosti popolno. Čudaški ljubimec je morebiti stradal, da je nabavil to toaleta, mesece dolgo je mogoče postajal pred izložbami ter se veselil na ta hip preoblačenja. Po končanem opraviilu posadi dekle v pozicelike dame zopet nazaj za mizo ter sede sam njej nasproti. Trči ob njen kozarec, pije, se v blaženosti zagleda predse.

V ogelni sobi prvega nadstropja velike hiše se pojavita H a n a in za njo g o s p a T e r e z a, ki jo vleče Hana za roko. Luč.

T e r e z a (rahlo očitajoče): Kaj res ne morete vztrajati niti minute sami? Saj vidite, da spodaj nihče ne ve, kje se ga drži glava!

H a n a: Saj — saj bi samo rada, da poveste, kako mi pristoja obleka!

T e r e z a: No, tak hitro se oblecite!

H a n a (zbira kose obleke, da se preobleče): Pojdi, pojdi, tako se tudi ne mudi! To se gospodinje le tako grdo razvadite. Mislite, da morate biti vedno povsod zraven.

T e r e z a: Videli ste: po preprogi so hoteli v salonu plesati! Križ je, nismo vajeni tolike družbe v hiši.

H a n a (potegne Terezo k sebi na fotelj): Nič, sedaj posedite nekoliko pri meni. Saj se nisva še nič pogovorili!

T e r e z a: Ali vas je — strah?

H a n a (v čudno zažetem smehu): Strah? Haha! Pred kom neki?

T e r e z a: Ne vem, ne vem, toda prav tako mi je, ko da se nečesa bojite.

H a n a: O, beži. beži! (Naenkrat, brezupno zroč vanjo, ker molči): Govorite za božjo voljo, govorite že kaj!

T e r e z a (ki ji kar ne gredo besede iz ust): Veste, da bi se bila včeraj, ko ste prišli, kmalu zmotila in vam prinesla h kosilu otroško žlico! Naenkrat taka dama! Edvarda je tudi skoro tako velika — pred poldrugim mesecem sta se vzela.

H a n a (ki je čuden nemir v njej, dà, povsem razločno je opaziti, kako od časa do časa s širokimi očmi obvisi na vratih): Dà, dà, pisal mi je papa. Ne bi bila mislila, da bo tako kmalu pred oltar!

T e r e z a: Res, jaz tudi ne, jaz celo ne. Veste — (jo posili smeh) — veste, da govorijo tudi o vas, da ste že poročeni in — dà, celo že ločeni!

H a n a (*jo obide iskrena veselost*): O Goga, Goga, čudovito mesto! Človek sovraži to dolgočasje, bolan je od zaprašenih sob, toda če odhaja v svet, se ne sme mnogo ozirati — izstopil bi sicer z voza in ostal za zmeraj.

T e r e z a (*se smeje*): Juta mi je prinesla gorko.

H a n a: Ne, ne, tega ne boste pričakali. Vse nismo za to, vse pač nismo.

T e r e z a: Ti ljubi Bog, kaj le govorite! Katera pa je potem?

H a n a: Ne, ne, Reza, prav gotovo ne. Fanta pa imam, kar odkrito vam povem. Pa še kako lepega! Rada ga imam zato, ker je tako ljubezniv, nikdar mi nič ne zameri. Frank, Frank — dobro, da ne ve, kako ga imam rada, sicer bi me gotovo pustil.

T e r e z a: In to pravi, da se ne bo poročilo? Ne boste vedeli niti kedaj, pa boste pred oltarjem. Saj vem, kako je bilo z mojima punicama: tako trdno uverjena sem bila —

H a n a (*čudno uporno*): Nikdar, nikdar, Tereza!

T e r e z a: In smem vprašati, zakaj nikdar?

H a n a: Ker — ker — — Saj potem vedno mine!

T e r e z a: Res, res, iz večine. Toda včasih tudi ne, včasih tudi ne. Če sta razumna, če znata nekoliko žrtvovati drug drugemu — in potem, Hana, otroci! Ali nimate nič radi otrok?

H a n a: O! Toda —

T e r e z a: No vidite, vedela sem.

H a n a: Toda — (*Nenadno*): Reza, povejte mi — Reza, nekoč mi morate povedati — ali se vam ni nič gnusilo?

T e r e z a (*prepadena*): Gnusilo? Kaj gnusilo?

H a n a: Reza, zlagala sem se vam, moj fant — nimam ga rada, ker ni zamerljiv, to ni, ni, radi česar ga ljubim. On — on — nikdar ne sili vame, ne zahteva, naj se mu vdam. Tako neizrečeno se mi gnusi vse tisto — postelja!

T e r e z a (*razumevaje*): Tako, tako — torej tudi vi, tudi vi! Potem nas je pa več, več nas je takih. Saj ne boste verjeli, sedaj ko ste pravili že vi, veste, da je bilo z menoj ravno tako, moj zakon pekel in solze! In gnus, gnus! On pa ni bil tak, kot je vaš dobri fant, mučil me je, tako neznosno mučil. Dejal je, da pravijo vse žene tako, da je tak že značaj žene, da se pretvarja in zanika užitek, zato da ustvarja videz žrtvovanja. Ni mi verjel, do groba ne verjel — Bog, kaj sem prestala! — Veste, kaj je bila moja življenska naloga po vseh bridkih izkustvih? Stavila sem si za življenski cilj, obvarovati svoji dve hčerki pred grozoto zakona!

H a n a (*osupla*): Pred —? Reza, strašno je po nekaterih sobah!

T e r e z a: Da, hudo je po sobah.

- Hana (*obvisi s pogledom na vratih*): Ali se ni — se ni nekdo prestopil?
- Tereza (*se je same takoj polasti prejšnja bojazen, ki se je je med pogovorom nekoliko otresla*): Hana, moram doli —! Ne boste se še tako naglo preoblekli. Pa pozvonite, ko boste gotovi. (*Hoče oditi.*)
- Hana (*osa prepadena, da jo hoče pustiti samo*): Ne, ne — (*se ji na lepem ulijejo solze*) — nihče me nima rad.
- Tereza (*zbegana*): Hana, Hana — vas je — strah!
- Hana (*skuša utajiti; se smehlja, pa ji lijejo solze*): Saj me ni res, saj me ni — saj se ničesar ne bojim — Reza, ostanite! Človek čuje toliko hudih stvari. (*Hlastno napelje pogovor na starkini hčerki, da jo s tem pridrži*): Pa saj sta se vendar svoji obe omožili?
- Tereza: Dà, svojega življenskega smotra nisem uveljavila, toda saj ni baš treba, da sta tudi onidve tako — ljubi Bog, saj ni baš treba! Pravijo, da je celo le bolezen in izjema. Dosedaj sta še obe vedrih lic.
- Hana (*ima nekaj na srcu*): Tako me je prevzelo, ko ste pripovedovali — — Neko prijateljico imam — ta je bruhala, če se je je kdo dotaknil. Nekoč se je je v plesni šoli nekdo preveč tiščal, prekiniti je morala ples, bežala je ven ter bruhala.
- Tereza (*prikimuje*).
- Hana: O, še vse drugače hudo je po sobah, še vse drugače! — Večkrat mi je pripovedovala, vse do potankosti mi je ponovno pravila — v domači cerkvi je baš tedaj nekaj zvonilo, tako neusmiljeno je nabijal skozi okno zvon — on pa jo je tlačil po zofi in delal hudo.
- Tereza: Milostivi Bog, milostivi Bog!
- Hana: In veste, kdo je bil? Ona je premožna, zelo imovitih staršev je — gori od Oldershafna nekje je doma — (*šepetaje, ozirajoč se proti vratom, kot bi se bala, da bi kdo tam ne prisluškoval*): Domači služabnik — voznik — — hlapec, če hočete! Priplazil se je k nji v sobo in — storil.
- Tereza (*brezumno ogorčena*): Kaj — kaj, za sveto božjo voljo, so potem storili ž njim? So ga zaprli?
- Hana (*se ozre k nji v zadregi, s slabo vestjo — potem — pomolči, gladi gubo na krilu*): Nič. Nič. Moj Bog, tega otrok vendar ni mogel povedati — ni se vendar upala povedati!
- Tereza: Ne upala? To — to — se mora! To je treba!
- Hana (*kakor ukorjena*): Saj bi — saj bi — toda — — Vidite — — (*Je v veliki stiski; sploh se vede, kakor bi se stvar tikala nje*)

same.) Človek težko razume, če sam ne doživi. Morebiti, morebiti — (*Jo proseče gleda, da bi izvolila doumeti.*) Imel je tako zabrekle oči, tako vse gnusno je bilo, da ni smelo biti res, to ni moglo biti res! In — in — snival jo je brezmiseln, lahko se reče naravnost blazen up, da se nekega jutra prebudi in ne bo res, ne bo več grozotnega v njenem spominu. Vidite — in če bi komu povedala — če bi že vedeli drugi ljudje — potem — potem ne bi bilo več možno, da bi se nekega jutra zbudila — potem bi bilo za vedno res!

Tereza: Ojé, ojé, ojé!

Hana (*se ji iztrga vzdih*): Prav imate, mnogo bolje bi bilo, da je bila takrat takoj povedala staršem, prav imate! Lopov je dobil pogum, ko je molčala, in je še prišel.

Tereza: Še prišel?

Hana (*z revnim glasom*): Štirikrat je prišel!

Tereza: Ne, ne, ne — dekle bi bilo moralo govoriti! Lahkomiselno je bilo, skrajno lahkomišno, da ni izpovedala. Povedala naj bi očetu — ne, matere razumejo take stvari bolje: zelo bi razumela mati, jo očuvala pred nadaljnjim.

Hana (*obupana*): Da, da, mati bi razumela.

Tereza: Pa — pa kako se ga je potem le končno odkrižala?

Hana: Saj to je — to je — sploh se ga ni! Odšla je sicer v tuje, preprosila očeta, toda — nekoč se ji bo treba vrniti, prišla bo nazaj, stala zopet pred njim —

Tereza: Bog, o Bog, o Bog! (*Se domisli, da sta se zagovorili, vstane*): Hana, res moram sedaj!

Hana (*hlavno seže po obleki*): Saj sem takoj gotova.

Tereza (*jo zaustavi v kretnji*): Vendar ne boste kar zmetali nase! Ne bodite otročji, obleči se morate skrbno, ne morete si misliti, kako se vas je gospod veselil. Vabi ljudi v hišo, ker ne ve, komu vse bi vas pokazal od veselja, če pa bi kdo zaprosil za vašo roko, ne vem, kako bi opravil.

Hana: Ali boste res takoj prišli, če pozvonim?

Tereza: O ti otrok, ti zbegani! Res, res, takoj prihitim. Saj ste vendar doma — (*jo stresa, kot bi jo hotela prebuditi iz nezavesti*) — doma ste vendar, Hana! Kaj se vam more zgoditi!

Hana: Res sem čudna.

Tereza (*ji prijazno pokima in odide*).

(Dalje prihodnjič.)

— O, čudak ti! odkod pa bodo tatovi, če ne bodo mogli ničesar krasti? Kaj naj bi ukradli meni? Če nimam ničesar odveč, potem ne more biti zavisti, pohlepnosti pa tudi ne . . . Odkod bi se potem rodili tatovi? Samo tam imajo tatove, kjer je vsega preveč. Tat zagleda to ali ono, pa si misli: — Oho, kakšen plen! — No, potem seveda mora karkoli suniti!»

Izmed vseh ruskih pisateljev je Dostojevskij najbolj razumel, da ponovimo njegove lastne besede v «Podrasliču», da «menda zločina ni mogoče umevati s pomočjo nekega določenega, vnaprej pripravljenega stališča in je njegova filozofija nekoliko težavnejša, kakor se misli».

*

Do kakšnih zaključkov smo torej dospeli?

Ni dvoma, da nudi ruska književnost bogato, izredno dragoceno gradivo za umetnostno oblikovanje problema zločina in zločinske duševnosti. V tem oziru prednjači seveda Dostojevskij, ki je tudi podal najbolj prepričevalno razlago odnosa ruskega ljudstva do tega problema. Enostransko pojmovanje zločina, želja oprati zločinca, ki jo kažejo drugi ugledni ruski pisatelji, zrcali mišljenje, ki prevladuje pri ruskem razumništvu. Ruska javnost je premalo cenila tvorno vlogo pravne misli in varstva pravnega reda. Zločinca je smatrala predvsem za žrtev socialnega in državnega ustroja. Premalo je upoštevala prekrasno misel filozofa Vladimirja Solovjova, glasom katere «država oblastno zajezuje maščevalne nagone množice, a se nikoli ne bo odrekla dolžnosti, ki ji jo narekuje človekoljubje — zoperstavljanje se zločinom».

DOGODEK V MESTU GOGI

(Igra v dveh dejanjih)

SLAVO GRUM

Hana obstoji in gleda izgubljeno predse, potem z odločnim ozponom stopi po sobi. Zbira kose oblačil, počasi in malomarno, kot bi hotela samo sebe pripraviti, da se ničesar ne boji, kmalu pa postanejo njene kretnje hlastnejše, predmeti ji padajo iz rok; obvisi z očmi zopet na vratih. Strga raz sebe vrhno obleko, odene jutranjko, se z bežečo roko liči pred ogledalom. Naenkrat — ne more več, ne more — vse moči jo zapustijo — oči, oči na vratih — s hrbtom se umika proti steni, obvisi končno ob njej kot pribita. Čaka z raztrganimi očmi. Nobenega znaka ni, nikakega šuma čuti, vendar natanko ve, da bo nekdo prišel, da se bo vsak hip pojavil. Neznosne minute čakanja.

Komi Prelih. Ne da bi potrkal, se potisne počasi v sobo in v zadregi smehlja. Starejši človek, zanikrno oblečen. Hana negibno križana na steno, morebiti sedaj nekoliko sproščena, ker je že tu, ker je že nastopilo in je konec neznosnemu stanju. Prelih obstane na oratih, se smehlja, se prestopi. V zadregi zopet obstane in se smehlja.

Prelih (ki mu končno le postane mučno od molka): Klanjam se, klanjam, gospodična!

Molk.

Prelih: Ti ljubi Bog — saj sva vendar prijatelja — saj — (*Čaka njene besede.*) Oprostite pač, toda kako morem drugače, izogibljete se me. Dva dni ste že doma, pa nisva še izpregovorila besede. (*Zopet čaka, potem brez manir primakne stol in sede. Zamahne malomarno z roko:*) Kaj boste! Prvega dekleta ne pozabi nikoli!

Hana (hoče izreči ugovor, toda — obraz ji posinji, brezmočna otepa z rokami po zraku; jezik ji ne služi, izobliči le nesmiselne zvoke): Ne — ne — (*Prodirljiv krik:*) Ni res! To ne s m e biti res!

Prelih (skomigne z rameni): Pravijo tako.

Hana (se samo zdrzne, kot bi ji bil prizadejal bolečino).

Prelih (vidi, da se je s svojo pojavo preko pričakovanja uveljavil, postane sirov, ukazuje): Pridite bliže!

Hana (kot v katalepsiji odtrga korak od tal, se mu bliža z rokami pred seboj v brezupni zaščiti).

Prelih: In pozdravite me! Dober večer!

Hana (odpre usta, izgovori sprva prazno, potem): Večer!

Prelih: Me imate še radi?

Hana (se mesto odgovora zgrudi na kolena in stisne z licem k njegovim nogam).

Prelih (postane pijan, glas mu zahriplje): Ali imate še tako sladke roke — tako sladke ročice ste imeli nekdaj!

Hana dvigne tresoče roke, kot darujočo čašo mu jih nese k ustom, Prelih se pogoltno zaje vanje; z jemajočimi, slizkimi prsti se polašča njenega telesa, jo poljubljuje, ona mu obvisi v rokah kot neživ lik. Vedno nebrzdaneje se je polašča, zahrope, dvigne jo kvišku, da bi jo nesel na postelj —

Pred tem groznim se v Hani vzbudi nenadna moč, iztrga se mu z objema, plane k zvoncu — Prelih jo zajame, stisne za roko.

Hana: Ne, ne, ne — tega ne — nikdar več — bojte se — bojte se — zakričim — pozvonim — Tereza —!

Prelih: Prvi se ne pozabi nikoli!

H a n a: Ni res, ni res — oče — takoj jutri mu povem — danes, samo še danes naj bo srečen — tako se je veselil — samo danes še naj ne ve!

P r e l i h (*se je zopet sirovo polasti, da bi jo odnesel na postelj*): Potem bodi še danes poslednjič moja! Jutri naj vzame ves svet vrag!

Jo rine k postelji, ona teži v obrambi le k zvoncu, ga slednjič doseže in pozvoni. Prelih opazi šele sedaj, da je v strasti glupo izpregledal njeno namero in je vse izgubljeno. Jo popusti.

P r e l i h: Pa pozneje — danes samo še poslednjič! (*Potiho, toda odločno in prodirljivo zroč vanjo:*) Ko se bom spodaj odstranil od plesa, vam bo postalo slabo — nemudoma boste prišli za menoj — sobo tukaj odprto — čakal vas bom! Ukrenite, da naju nihče ne bo motil!

Čim izusti poslednje besede, na vratih T e r e z a. Zlovoljna zaradi navzočnosti Preliha.

P r e l i h (*je v hipu zopet hlapec; s potuhnjeno uslužnostjo klanja joč se Hani, na ustih večni smehlaj iz trgovine*): Klanjam se, klanjam, gospodična! (*Proti Terezi:*) Doli, namreč v mestu — prišlo mi je na uho — neko presenečenje se snuje gospodični, podoknica tako rekoč vrnivšemu se domačemu dekletu. Prišel sem povedat, da bo blagorodna gospodična pripravljena.

T e r e z a (*ji ni všeč, da je ta človek tu*): No, le pojdite sedaj, saj vidite, da gospodična ne utegne. Obleči se ji je treba.

P r e l i h (*se klanja joč potuli*).

T e r e z a (*ko izgine*): Kaj počne tu ta človek? — Ne vem, zakaj, že od nekdanj ga težko gledam v hiši.

H a n a: Strašno vsiljiv je. Prišel je praviti o nekaki podoknici.

T e r e z a: Nič napačnega prav za prav ne naredi, toda že večkrat sem svetovala gospodu, naj ga odpusti.

H a n a: Prikupil bi se nemara rad s svojo novico.

T e r e z a: Prav praviti je treba take stvari! Ne more pustiti človeku veselja, če ga hočejo presenetiti!

H a n a: Nisem se ga vedela drugače odkrižati, ko da sem pozvonila.

T e r e z a: Dà, vidim, da še niste oblečeni. Toda sedaj pa le pohitite, Hana, čas bo že! Mnogo jih je že dospelo. Baron se je pripeljal s parom — da ga vidite! (*Se smeje.*) V gumbnici tako rožo kot solnčnico in — saj človek ne bi verjel — pijan mora biti. Večkrat sem sicer že čula, da ni nikdar trezen, toda da se bo upal tak tudi v goste —! Le podvizajte se, Hanica, potem pa pozvonite. — Ali ste prišli rožo, da vam med plesom ne bo

padala stran? — Oče je tako vesel. Od smrti sèm ga že nisem videla v takim razpoloženju. (*Odide.*)

Hana se šele zdaj oddahne. Zajame obraz, bega po sobi. Sede nato pred ogledalo, se jame lepotiti.

Grbavec Teobald tam preko v hiši se zgane iz svojega miru, naredi luč. Stopi nekajkrat po sobi gori in doli, potem sede in vzame knjigo v roke. Jo čez hip odloži, se postavi sredi sobe in prične krasnosloviti neko mesto iz Ibsenovih «Strahov».

G r b a v e c: «Mirno se jim lahko verjame na besedo. Pogosto so prvovrstni strokovnjaki! (*Se prime za glavo.*) O — da se to lepo, to veliko svobodno življenje tam zunaj — da se mora tako skruniti!» (*Mu ne ugaja, ponovi:*)

«O — da se to lepo, to veliko svobodno življenje tam zunaj — da se mora — —»

Ne gre še, ne gre! (*Onejevoljen sede nazaj, takoj pa zopet vstane in nadaljuje:*)

«Prav imaš, mati. Škoduje mi. Vidiš, to je tista prokleta utrujenost! Pred kosilom napravim še majhen izprehod. Oprostite, gospod pàstor, ne morete se vživeti v to, toda premagalo me je zopet enkrat.»

(*Ni še zadovoljen, se z vzdihom sesede. Začne klicati gospodinjo preko vrat:*) Gospa Prestopil, gospa Prestopil!

G o s p a (*ki biva zadaj za steno, tako da je njena soba nevidna*):

Kaj je, gospod Teobald?

G r b a v e c: Gospa, je li res — ali je bil res tisti igralec ravno tako bolan kot jaz?

G o s p a: Res, res, gospod Teobald, baš tako je imel slab hrbet.

G r b a v e c: Kako se je pa pisal?

G o s p a: Pisal? Tega se pa ne bom spomnila. (*Se pokaže na vratih.*)

Tintiretti, Pitiretti, tako nekako. Italijani se pišejo vsi zelo slično.

G r b a v e c (*samo prikima, molči*).

G o s p a (*ko Teobald molči*): Kruh moram še zamesiti. (*Odide.*)

G r b a v e c (*hoče čitati, pa mu prejšnja misel ne gre iz glave*):

Kdaj ste ga pa videli, gospa?

G o s p a (*izza stene*): Kdaj? Oj, že dolgo je tega. V Trstu, ko sem bila za kuharico. Nezaslišano lepo so igrali, vse je bilo v lučih.

On je igral najbolje, metodičen je bil. Nekako pošast je predstavljal, ali pa je bil zli duh. Kamor je prišel, so se potem ljudje mnogo grabili za srce in jokali.

G r b a v e c (*naenkrat ves uničen*): Gospa — tisti igralec je imel potvorjeno grbo. Narejeno je imel iz papirja.

G o s p a (*čuti ji, kako ji ugovor vzame besedo, ker na to možnost najbrže še ni nikdar pomislila, grbavcu pa bi rada storila*

dobro): Ne, ne — ne, ne, vprašala sem vratarja. (*Zopet na vratih, dopovedujoč s skrbno vnemo.*) Ko sem šla po predstavi ven — saj veste, kako stoje pri vratih in se klanjajo, samo zaradi tega imajo nastavljene, da voščijo lahko noč — enega teh sem vprašala. Pa je dejal, da ima pristno. Od rojstva da jo ima.

G r b a v e c (*ji ne verjame, molči; potem*): Ali jo imam tudi jaz od rojstva?

G o s p a: Ne, vam je dolgo teklo iz hrbta, vi imate od tega.

G r b a v e c: Pa kaj vendar je počela mati z menoj? Ali me je zanemarila? — O Bog, o Bog, o Bog! (*Niha s telesom sem in tja.*)

G o s p a: Ste hudi nanjo? Ne smete, ne smete, Teobald. Sam Bog ve, kaj je bilo nad njo! Ne pristojta nam sodba.

G r b a v e c: Kolnem jo, kolnem — in — ne, kaj bi dal, da bi poznal revo! J a z bi jo pestoval na kolenih!

G o s p a: Bog ve, kako se ji je izpridilo življenje, ubogi, vsakemu se izpridi kako.

G r b a v e c: Vsakemu? (*Doigne vprašujoč glavo, potem jo pritrdjuje povesi.*) Da, vsakemu. Človek se uči, ima talente, vsi gledajo nanj, ko pa bi imel pričeti — (*Potihne z glasom:*) Ali se tudi vi kedaj sestrašite sredi noči, da so vsi pobegnili in vas pustili samo? Da boste zjutraj stopili k oknu in ne bo nikogar več?

G o s p a: Ti moj ubogi fant, ti moj ubogi! (*Ga pokriža.*) Samo še malo potrpite, le kruh moram še zamesiti, takoj pridem potem k vam in bova igrala. (*Z vzdihom odide.*)

G r b a v e c (*se zastrmi predse, potem zopet čita*).

Doli v kleti se Gapit iznenada požene kvišku, napeto posluša k oratom. Začne drgetati po vsem životu.

G a p i t (*krikne*): Svinje, svinje, svinje! (*Se oklene lutke ter obsedi tako drgetajoč in zbegan, oprezujoč okrog sebe.*)

Pisar Klikot, ki je bil vse dosedaj negiben ob oknu, se prestopi po sobi in napravi luč. Prinese odnekod dve šatulji, postavi eno — desno, drugo — levo na mizo kraj sebe, si z naslado pripravi papir za pisanje.

K l i k o t (*piše ljubezensko pismo; izgovarja besede na glas, posluša, kako zvenijo*):

«Gospodična Hana!»

Ne:

«Hana!»

Ne, nič, prav ničesar.

«Preko ceste biva v mansardi človek, ki vas ljubi.»

(Ko začne pisati, vzide čez prospekt v vidnem gibanju groteskno velik mesec ter obvisi ob njegovem oknu kot ogromna laterna. — Prečrta, kar je napisal, prične znova.)

«Tu sedim. Sedim v neki sobi med omarami, ogledali, stenskimi slikami, ob oknu visi tema in vas ljubim.

Vse polno sob je v našem mestu. Povsod so stene, mize, omare, med njimi so ljudje, polagajo roke na predmete in imajo razmere. Jaz imam vas. In flavto imam.

Ne veste človeka, ki vas ima rad, ne veste njegove eksistence in najbrže ne boste nikdar zvedeli zanj. Slično nas obdaja mnogo življenja, ki ne vemo zanj: v noči počiva v mizi les in nismo čuli, mrak se tipa z razcefranimi rokami nakvišku. Vse različno se zgodi krog nas. Če je človek mnogo sam, postane zelo tenkoslušen in ve ceniti vsak šum. Toda vas ne zanimajo te stvari, v vaših ušesih je še hrup velikega mesta. Izklic kolporterja je, lajanje avtomobilov. Ne boste se zanimali za omare in šume po mansardah.

Objokane princeze, sklonjene glave zamišljenih princev — — Privid je edini paradiž, iz katerega ne moremo biti pregnani.» *(Skrbno zloži list, zalepi kuverto ter položi v šatuljo na levi.)*

Po ulici prideta oče Kvirin in birič Kaps. Kvirin debelušen, zaripel močic, pod pazduho nosi fagot. Birič nezaslišano dolg in mršav, se z rokami tiplje ob strehah. Igra trombo. Nikdar se ne smeje, filozof.

Kvirin *(prha od smeha; hoče povedati šalo, pa od smeha ne more)*: Prosim te — prosim — ali ni to krivica — baš jaz — baš jaz moram plačevati vedno globe radi kaljenja nočnega miru — ker sem muzikaličen! *(Se uduši v smehu.)*

Kaps *(prenaša njegove šale s stoičnim mirom in mrtvaško resnobo)*.

Kvirin: No, danes se mi ni bati, ko je z mano gosposka.

Dospeta do pod Klikotovega okna.

Kvirin *(nastavi roke ob usta)*: Miau — miau — — Gotovo nas zopet osrečuje s kakim nesmrtnim spisom. Klikot, Klikot, prižanesi nam, saj bomo v bodoče vedno prijazni s teboj!

Klikot *(se obesi skozi okno, s preplašenim, tihim glasom)*: Št, št, za Kriščevo voljo! Mojster, rotim vas! — Trenutek, samo trenutek!

Prestavi naglo to in ono reč, izgine s flavto iz sobe. Prijatelja spodaj — Kvirin se norčuje: «Št, št!», previdno izstopa — se podasta do bližnjega kandelabra in sedeta na podstavek.

Klikot pride iz hiše s privihami krajniki suknje in s klobukom globoko v čelu ter pretirano tiho pristopa do svetiljke. Šepetajo — Kvirin namenoma izgovori kako besedo preglasno, da bega Klikota. Stisnejo se tesno pod kap Vajdove hiše pod Hanino okno, birič dá s tragično kretnjo znak — po ulici zazoeni pretresljiva muzika. Udarna stara koračnica.

V hišah takoj živahen učinek: Hana, že nališpana za ples, se smehlja je približa oknu, vendar tako, da je s ceste ni moči videti; čez čas prihiti v sobo tudi T e r e z a, istotako praznje preoblečena in vsa svetla v obraz. K grbavcu pride takoj g o s p a P r e s t o p i l, z rokami, umazanimi od mešenja kruha. Tudi s e s t r i T a r b u l a in A f r a ne vzdržita v posteljah, vtakneta radovedni nosova skozi vrata balkona. Po okrah še mnogo drugih glav — morebiti samo narisanih na papir, z debelimi očmi. Ne zganeta se samo Gapit v kleti in mirna žena nad njim.

Poslušajoči se živahno razgovarjajo, toda njih glasov zaradi hrupne godbe ni čuti.

Muzika onemi. Birič Kaps se odhrka — po vsem videzu namerja govoranco. Klikot se sestraši, ni prisodil biriču take neokusnosti, grabi ga za roke in šepetaje obupno roti, naj bo tiho.

H a n a (ko godba preneha, v otroški radosti): Kdo neki so veseli godci?

T e r e z a: Ni videti, stisnili so se čisto pod kap. Toda saj vsak pozna našo godbo: oče Kvirin, birič Kaps — tisti dolgi, suhi, saj ga imate še gotovo v spominu, ki publicira na trgu — pa Klikot, pisar — tudi pesmi zлага — tam, v pristrešju nasprotna ima okno; niste še čuli na noč njegove piščali?

Borba pod kapom ne izda nič, Kaps stopi na podstavek kandelabra, zaman ga vleče Klikot za škrice.

K a p s (zakrili z rokami, da malone dregne v svetiljko, izpregovori s turobnim, patetičnim glasom): Gospodična!

Klikota je silno sram; ko Kaps odpre usta, prestrašen odskoči pod balkon, da ga skrije oster rob sence.

K a p s: Gospodična! Tu doli — tu doli družba meščanov, v katerih ljubljeno mesto ste se izvolili vrniti, ter vas pozdravlja. Pozdravlja vas in kliče gromki: živijo, živijo, živijo!

Kvirinu, ki dobro ve, da ga bo Kaps polomil, dela prizor neizrekljiv gaudium; vzdržal se je vsakega posredovanja, dokler je bil Klikot prisoten, sedaj pa biriča hinavsko vzpodbuja. In kakor bi čakal dogovorjenega znamenja, indijansko zatuli ž njim «živijo». Se naredi neumnega in hoče zatuliti še četrtič, pa mu birič žalosten zatisne usta in zmaje z glavo nad norčavo eksistenco.

K a p s: Naš namen, gospica, pa je še drug, še druga luč nas je dovedla pod vaše okno; tu doli med nami — (*Klikot pod balkonom umira od sramu*) — se nahaja neka oseba, tamle pod kapom stoji neka oseba ter si pritiska roko na srce. On je še željnejše čakal vaše vrnitve, še mnogo gorečnejše, kot vsi mi ostali: je to naš najodličnejši someščan, gospod Aloisius Desiderius Klikot, uradnik in pisatelj, naš Željko, dika in ponos našega mesta. V nešteto pesmih je že poveličal vaše ime in s tem tudi ime našega mesta. Poznam sicer njegovo skromnost in nevsiljivost, uverjen sem, da bi se zadovoljil tudi s tem, da bi vas vse življenje opeval jadni neznanec, toda ali ne bi bilo greh — vprašamo se, gospoda, ob tej sveti tihotni uri — ali ne bi bilo greh, da bi šli mimo tega bisera in ga ne spoznali? Ni li na nas, njegovih sodobnikov, da vas opozorimo na skromnega, tihega tvorca? Gospodična! Danes večer v veselem rajanju, v objemih čestitih gospodov in plesalcev, spomnite se kedaj tudi medle lučke v nekem podstrešju, lučke, pod katero sloni naš pisatelj in si utira s čela nesmrtni misli, Bog ga živi, še na lepšo srečo, klanjam se! (*Odstopi s podstavka, se zanosno približa Klikotu pod balkonom:*) Kaj porečeš sedaj?

K l i k o t (*globoko užaljen*): Tega ti ne pozabim nikoli! (*Ves zlomljen odide v hišo, se zaleze v svoj kot.*)

Kaps, ki hoče vedno storiti dobro, pa ga vselej polomi, obstoji z nesrečnimi rokami. Kvirin pricaplja za njim. Se gledata.

T e r e z a (*stisne Hano k sebi*): O ti presrečna! Baroni, pesniki, vse na kolenih — voli!

H a n a: Všeč mi je. Kar rada bi poznala tega pisatelja.

T e r e z a (*ima šele sedaj časa za njeno obleko*): Krasno, sijajno! (*Popravlja gube na obleki.*) Le roža morebiti za spoznanje prenizko in — no, saj nisem tako staroverska, ampak za kak prst bi bilo krilo lahko daljše. — Hajdiva sedaj, baron se je že priklonil pred Jožetom in celo pred stensko uro. (*Jo potisne pred seboj iz sobe, ugasne luč.*)

Sestri na balkonu odmakneta glavi, živahno šepetata; ugasne i njuna luč. Tudi gospodinja pri grbavcu odhiti zopet nazaj k svojemu opraviilu ter ga pusti samega, ki se kmalu začita. Klikot v svoji sobi v temi.

K v i r i n (*sta se z biričem dosedaj nemo gledala*): Polomil si ga!

K a p s (*ga nesrečen gleda*).

K v i r i n: Hudičevo si ga polomil! Tvoj nesrečni gobec!

K a p s (*ga gleda*).

Kvirin: Vidiš, on jo resno ljubi. Ti ne razumeš tega, še nikdar nisi imel ženske v rokah. (*Oponaša njegov zanosni govor:*) Ho - ho - ho, holahó, holadrijó! Ampak čast, komur čast, gobec imaš! Kako narediš to? (*Odpira svoja usta in udarja ž njimi skupaj kot z zaklopko, da bi potuhtal tajno tehnike njegovega govora; prime potem Kapsa za čeljust in mu z odpiranjem in zapiranjem preizkuša njeno funkcijo. Kaps tragično stoji pred njim, mu dá ose početi s seboj kot otrok in verjame, da ga burkež res občuduje. Obstane z odprtimi usti, kot mu jih pusti Kvirin.*) Sam Bog ve, kaj bo sedaj! Kaj, če se obesi? Da, povsem možno je to, njemu se hudičevo naglo stori vse inako. Njegove smrti si lahko kriv! Morilec, ubijalec! Veš, on jo silno ljubi. Meni je zaupal, da ji piše skoro vsak dan; pismo lepo zalepi, ne odpošlje pa ga nikdar, temveč položi v neko skrinjico. Že cel kup jih ima nahranjenih. In ona mu tudi odpisuje, se pravi, napiše si vestno tudi njene odgovore sam, in ta pisma hrani zopet v drugi šatulji. O, zelo živahno dopisovanje imata, strastna ljubezen je! Ti pa prideš s svojim gobcem — hov, hov — ne maral bi biti danes v tvoji koži! Z vso gotovostjo se konča! (*Stopi h Kapsu, mu zaklopi še vedno odprta usta in ga potegne s seboj.*) Le pojdiva sedaj, on se gori obeša!

Kaps (*preplašen odskoči*): Pa — tega vendar ne smeva dopustiti!

Kvirin: Hajdiva, hajdiva, opravila sva! Če človek hoče storiti smrt, ga nikar ne moti! Pravico ima vsaj do tega!

Kaps se dá napol mrtev vleči ž njim, izgineta.

Gapit (*ki se je ves čas bedno stiskal k lutki in drgetal, naenkrat dvigne glavo, pozorno posluša halucinirani šum v stropu nad seboj*): Čuješ, čuješ, kakor včeraj — prokleta babnica! Že delj časa jo imam na sumu, da jim gre na roko. Slišiš, verjameš sedaj? (*Bobna s prsti po mizi, posnemajoč Morsejeve znake, ki jih halucinira preko stropa.*) Kaj le pomeni, kaj le pomeni to? Dobiti moram Morsejevo abecedo. Gizela, Gizela, nikakega dvoma ni več, vse se ujema. Danes, danes — (*glas mu zadavi groza*) — je šef, idoč davi skozi moj kabinet, spustil sredi sobe predme na tla kos vrvice. Namignil mi je s tem, da — da — — (*Dahne z glasom, zažetim od groze:*) Obesiti se moram! (*Udari s čelom ob mizo.*) Saj bi se, saj bi se, toda ne privoščim tem hudičem dogodka, vse mesto samo preži in čaka, kdaj se kaj dogodi, katera žrtev bo padla prva. In vse drži s to bando, vse mesto je v dogovoru. Tudi zate že vejo, z vso gotovostjo morajo vedeti, ves kiosk pred uradom je prelepljen z lepaki: Ž v e č i t e g u m i? Le naj se norčujejo, le naj se, hudiči, speljem jih, še

jutri kupim vozni listek — o, ne podam se še, ne podam se! Me svariš? Ni treba, ni treba, tu pri mizi lahko vse govorim, tu ne čujejo, le tam od postelje imajo speljano. Jutri, da, jutri kupim gotovo! Toda vzameva samo do Peknega, da jim zmešava sled; v Peknem izstopiva in nadaljujeva vožnjo šele z drugim, tretjim vlakom. O, še bova imela življenje, Gizela, še ga bova imela, povsem na novo začneva živeti tam zunaj! Samo spati ne smem, samo spati ne, če ležem v posteljo, me takoj ujamejo na val in slizajo, in vsi moji načrti razkrinkani. Vse sem že pretaknil tam okrog postelje, pa ne najdem ničesar, toda nekje v lesu, v steni — sam vrag vedi kje — nekje morajo imeti antenor! Tam vse čujejo, drugod po sobi pa ne. Včeraj, dokler sem bedel tu za mizo, je bilo dobro, ko sem pa legel: «Sedaj leže, ne zdrži več, truden je — Bog, kako se je mučil, da bi izdržal za mizo! Kupil bo vozni listek, pobegniti hoče, čez mejo misli. Nikar se ne potvarjajte — sedaj ste se okrenili v postelji, sedaj si mašite ušesa — to je slizanje, najnovejša iznajdba, izsesavanje misli — antenor, val C 42!» — Danes ne smem spat v posteljo, ne smem, bediva, Gizela, pij! Pijva, pijva, na novo, svetlonovo življenje!

Nekod v njegovi bližini, prav pri njem, grozen, v mozeg segajoč smeh — halucinirani glas antenorja. Zmagoslaven, divje zanosen hohot. Gapit, kot bi ga oplazil z bičem, se prihulji k mizi.

Halucinirani glas (kot iz radijskega zvočnika): Danes ne smem spat v posteljo, ne smem, bediva, Gizela, pij! Pijva, pijva, na novo, svetlonovo življenje! Slizanje, najnovejša iznajdba, izsesavanje misli — antenor, val C 42!

Tišina, mrtvaška tišina. Čez čas — dolge sekunde davečega molka — Gapit okrene obličje — obličje spačeno v belo grozo.

Gapit (šepne): Sedaj tudi že tu — povsod so!

Zastor.

(Dalje prih.)

ZUNAJ SLIŠIM VETER IHTETI

ANTON OCVIRK

Zunaj slišim veter ihteti.
Kot luč na zapuščenih grobovih dni
spomin je moral v meni zagoreti
in dež neslišen ur otožnih nanj deži.

Ne vem, ali je pesem človeka na poti,
ali je v vetru pridušen odmev,

potrkal na vrata. Zdaj imam pa tudi jaz dovolj, je rekla, topo, brez vsake druge misli, prosto in počasi je stopila do okna, vzpela se je na prste, dvignila se je z rokami in se je zazibala ven.

Zgoraj so se tisti hip odprla vrata nasproti, gospa je stopila na prag. Poštar se je ozrl in pozdravil.

Kaj ni tu nikogar doma?

Meni se zdi, da sem malo prej čula postrežnico, je rekla gospa. Pozvonite še enkrat.

Hvala, je rekel poštar in pozvonil.

DOGODEK V MESTU GOGI

(Igra v dveh dejanjih)

SLAVO GRUM

DRUGO DEJANJE

Ure kesneje, globoka noč; mestni stanovalci spiyo.

Sredi Hanine sobe v polni svetlobi komi Prelih — čaka. Pražnja črna obleka.

G a p i t tudi pri luči za mizo, tesno objet z l u t k o, v hropečem snu; vsako toliko se zdrzne, odpre celo belino oči ter se razgleda krog sebe, ne pa da bi se pri tem v resnici prebudil. M i r n a ž e n a, kot od vsega početka, negibna v naslanjaču, sežrta od teme. K l i - k o t bedi v znočeni sobi nad svojo ljubezniyo. On ne vidi iz svojega okna v globino Hanine sobe, recimo sedaj Preliha. ki stoji tam, razloči le sence postav, ki vstajajo na zastorih.

G r b a v e c T e o b a l d in gospa P r e s t o p i l. Igrata. On stoji sredi sobe ves obtežen od usodnosti Ibsenovega Ozvalda, gospa sedi na zofi in svojo vlogo čita — naočnike. Teobald igra dobro, celo zelo dobro, kakor odličen poklicni igralec, gospa čita skromno, se nikjer ne ogreje in ne uvažuje sceničnih pripomb — obsedi ves čas na zofi — vendar njen itak že po naravi utrujeni materinski glas v dani vlogi ne moti.

G r b a v e c: Samo konec, ta kratki konec še enkrat!

G o s p a: Saj se ne smem zmisliti, kako je že kasno! Dan bo že!

G r b a v e c: Gospa, tako dobri ste vedno —. Če — če nama ni že dano živeti, vsaj igrajva življenje — če se v Gogi nič ne zgodi, vsaj glumiva, da se dogaja! (*Pristopi k nji ter ji pokaže, odkod naj čita.*) Od tu dalje!

G o s p a (*vzdihne, si popravi naočnike*).

G r b a v e c (*stopi nazaj v sredo sobe, si zakrije oči*).

Igrata zaključni prizor iz Ibsenovih »Strahov«.

- Ozvald: Mati, sedaj mi moraš ti storiti tisto uslugo.
- Gospa Alvingova (*krikne glasno*): Jaz?
- Ozvald: Kdo pa mi je bližji od tebe?
- Gospa Alvingova: Jaz? Tvoja mati?
- Ozvald: Ravno zato!
- Gospa Alvingova: Jaz, ki sem ti dala življenje!
- Ozvald: Nisem te prosil življenja. In kakšno življenje si mi dala!
- Ne maram ga! Lahko ga vzameš nazaj!
- Gospa Alvingova: Pomagajte! Pomagajte! (*Teče v predsobo.*)
- Ozvald (*za njo*): Ne hodi od mene! Kam hočeš?
- Gospa Alvingova (*v predsobi*): Po zdravnika, Ozvald. Pusti me ven!
- Ozvald (*tudi v predsobi*): Ne prideš ven. In nihče ne pride noter. (*Obrne ključ.*)
- Gospa Alvingova (*pride zopet noter*): Ozvald! Ozvald! Otrok moj!
- Ozvald (*ji sledi*): Ali imaš materinsko srce zame — ti, ki me vidiš, kako nepopisno grozo trpim?
- Gospa Alvingova (*čez hip, premagavši se*): Na tu mojo roko, da bom storila.
- Ozvald: Boš —?
- Gospa Alvingova: Če bo treba. A saj ne bo treba. Ne, saj ni mogoče.
- Ozvald: Upajva, mati. In naj skupno živiva, dokler moreva. — Hvala, mati! (*Sede v naslanjač, ki ga je gospa Alvingova potisnila k zofi. Dani se. Svetiljka gori še vedno.*)
- Gospa Alvingova (*se mu previdno približa*): Ali si sedaj mirnejši, otrok moj?
- Ozvald: Da.
- Gospa Alvingova (*sklonjena čezenj*): Ozvald, to je bila strahovita domišljija. Vse samo domišljija! Vsa ta razburjanja so bila zate preveč. Toda sedaj se odpočij. Doma pri svoji materi, ti fant moj blagoslovljeni. Vsega boš imel, kar hočeš, ravno tako, ko takrat, ko si bil še majhen. — Vidiš! Sedaj je napad minil. In prav z lahkoto. Saj sem vedela. — In vidiš, Ozvald, ta lepi dan tu zunaj? Blesteče solnce. Sedaj moreš videti šele tako prav domačijo. (*Gre do mize ter ugasne svetiljko. Ledeniki in vrhunci gora v ozadju ležijo v blestečem solncu.*)
- Ozvald (*sedi v naslanjaču, s hrbtom proti ozadju, ne da bi se ganil; iznenada reče*): Mati, daj mi solnce.
- Gospa Alvingova (*pri mizi, ga prestrašeno pogleda*): Kaj praviš?

- Ozvald (*ponovi temno in brez naglasa*): Solnce. Solnce.
- Gospa Alvingova (*hiteč k njemu*): Ozvald, kaj ti je?
- Ozvald (*je videti, ko da bi bil na stolu zlezal vase; vse mišice popustijo; obraz mu postane brezizrazen; oči zro bedasto in srepe*).
- Gospa Alvingova (*tresoč se od strahu*): Kaj je to? (*Krikne glasno.*) Ozvald! Kaj je s teboj? (*Se vrže predenj na kolena ter ga trese.*) Ozvald! Ozvald! Poglej me! Me ne poznaš?
- Ozvald (*brez naglasa kot prej*): Solnce — solnce.
- Gospa Alvingova (*plane obupana kvišku, si seže z obema rokama v lase in kriči*): Tega ni mogoče prenesti! (*Šepeta kot okamenela.*) Kje že ima? (*Mu bliskovito seže preko prsi.*) Tu! (*Se opoteče nekaj korakov in vpije.*) Ne — ne — ne! — Pač! — Ne, ne! (*Stoji nekaj korakov od njega, glavo oprijeto z obema rokama, in strmi vanj kot v nemi grozi.*)
- Ozvald (*negibno kot prej*): Solnce — solnce.

*

- Gospa (*ki jo je vedno bolj premagoval spanec, komaj izusti poslednje besede, ko se ji povesi glava in že spi*).
- Grbavec (*ga je prevzela igra, da se je zazrl v privid; ko okrene čez čas glavo, mora razočaran ugotoviti, da je starka zaspala. Zajame obraz v dlani, rame mu stisne iht*): Solnce — solnce — solnce — —
- Gospa (*se zdrzne ob njegovem ihtenju, zatipa proti njemu z utrujeno roko*): Teobald, kaj vam je? Teobald? Zakaj si pa takoj vse tako ženete k srcu? No, fant moj! Vedno vas prosim, da pustite igranje — še zmešalo se vam bo, če si boste vedno s tem belili glavo. Mar bi se učila, rekla sem vam bila, in se ne bi bilo treba žalostiti. V kratkem boste morali že opraviti izpit — kaj res nimate nič veselja, da bi avanzirali? — Ojé, kako ste vsi otroci lahkomiselni, nič služba, le te neumne fantazije! Naša Heda tudi samo svet, svet, veliko življenje! Sedaj pa ima, ko se je mora lastna mati sramovati!
- Grbavec: Nikar tako, nikar tako, gospa, morebiti pa je Heda povsem srečna v svojem življenju.
- Gospa: Tiho, tiho, da vas Bog ne sliši!
- Grbavec: Po pravici vam povem — če bi jaz bil dekle — jaz bi bil tudi izprijen!
- Gospa: Teobald!
- Grbavec (*z gorečnostjo*): Ali niste še opazili, kako vsi opravljajo greh, samo ker se boje, da bi koga njegov lesk ne omamil in bi užival, ko se sami ne upajo? Menite, da je res tako zlo, biti izpri-

jen? Vsi, prav vsi bi bili radi, pa nam manjka poguma! Kaj za to, če mora spati vaša Heda pri kakem moškem, ki si ga baš ne poželi — koliko poštenih zakonskih žen mora legati vsak dan z grozo v postelj, ker jim po naravi manjka veselja — kaj za to, zjutraj se Heda lahko okoplje v dišeči vodi in odpelje z avtomobilom v solnce! In saj ni, saj ni življenje zgolj ta revni objem — tudi cvetlice so, blesteče rose v travah, nasmehi otrok — — Ali ni največje zlo, biti rojen v Gogi? Nikar, nikar, gospa, vse mesto zavida vašo Hedo, zato jo hite psovati z vlačugo!

G o s p a (*si briše solze*): Dobri ste, dobri, pa govorite tako, da dajete tolažbo izmučeni ženi. — Igrala pa ne bova več, ne morem vas gledati, ko se tako mučite; sedaj se bova vsak večer učila, da boste že končno napredovali v službi. Če imate res tako veselje do gledališča, saj boste potem lahko dobili mesto v gledališki pisarni kot knjigovodja ali še kaj več in vam ne bo treba lomiti udov po odru. (*Se zaziblje vsa hroma k vratom. Na pragu še postoji, se okrene:*) Pa ne ugašajte luči, tako tesno je — ko da se ima kaj zgoditi, je v zraku. Od sopare je menda. (*Izgine.*)

G r b a v e c (*se trpko nasmeje*): Zgoditi? Še nikdar se ni ničesar zgodilo! (*Obsedi v žalost in nič; se v nadaljnjem sezuje, po velikem razpravi in leže.*)

Iz sobe starih sester — vrata na balkon so odprta — nespečni glasovi:

A f r a: Ali spiš?

T a r b u l a: Kdo bo spal v takem!

A f r a: Jaz nisem še niti minute zatisnila oči.

T a r b u l a: Bog sam nas varuj zlega in dela hudobnega duha!

A f r a: Oče naš, ki si v nebesih, posvečeno bodi Tvoje ime — —

Molk.

A f r a (*nenadno*): Dva in trideset let bo že!

T a r b u l a: Dva in trideset? — Ti imaš vsaj na oni strani koga, ki te čaka, mene ni nikdar nihče pozelel.

Molk.

A f r a (*se je nemirno premetavala po ležišču, naenkrat, ne more zdržati več*): Saj ni res, saj ni res — tudi mene ni nikdar nihče pozelel! Lagala sem, povzdigovala sem se pred teboj.

T a r b u l a (*osupla, ne more doumeti*): Ne razumem —

A f r a: Ravno tako sama sem, kakor ti. Prejšnji dan, preden se je končal — obupan je bil, ker mu nisem hotela vrniti prostosti — sirovo mi je vse izkričal v obraz. Vedno je ljubil le njo, samo njo, ničvrednico!

T a r b u l a (*se čudi*).

A f r a: Zahvaljen samo Bog, da ona ne ve! Ničesar ne sluti. Za smrt je prepričana, da je ljubil mene, svojo zaročenko, nje pa se zgolj polastil v pohoti. In tega veselja ji ne privoščim nikdar, da bi zvedela istino.

T a r b u l a (*si ne more opomoči od osuplosti*).

Molk.

A f r a (*obotavlja se*): Tarba, ali se ti zdi mogoče, da kdo — da kdo pobegne na ono stran, ne da bi kakorkoli položil nase roko?

T a r b u l a: Pobegne na ono —? Kaj imaš v mislih?

A f r a: No — da bi izvršil samomor, ne da bi si bil sam kaj storil.

T a r b u l a: Ne da bi si bil sam kaj storil? Ravno da si kaj stori, to baš je samomor!

A f r a: Jaz pa mislim, da je tudi drugače mogoče, o, povsem možno je. Saj ni baš treba, da si jemlje življenje, treba mu je le, da se ne briga zanj. Zanimarja ga samo in se tako počasi izplazi.

T a r b u l a: Čemu le govoriš to? Saj je že itak dolgočasno!

A f r a: Ali se ti ne zdi mogoče, da bi kdo ušel na ta način, ako povsem enostavno ne bi hotel uživati hrane?

T a r b u l a: Zaspiva, zaspiva! Morebiti pojde sedaj; proti jutru gre lažje.

A f r a: Pravijo, da je spočetka mučno, pozneje pa človek kar ne-kako otrpne. Celo občutek gladu izgubi človek menda.

Molk.

A f r a: Ali spiš?

T a r b u l a: Poskušam.

A f r a (*oklevajoče*): Tarba, ali nisi opazila, da je že ves teden ni na izpregled?

T a r b u l a (*se zravna kvišku; čez čas premšiljevanja nenaden ozkrik*): To je, to je torej! Bojiš se, da bi ona ušla.

A f r a: Da, to je.

T a r b u l a: Bojiš se, da bi ušla k njemu, k rajnemu!

A f r a: Da, vidiš, Tarba, tega se bojim. Tako človek vsaj lahko misli na kaj, misli, tam in tam je nekdo, ki morebiti čaka name. Ljubavno razmerje imam tako rekoč. Če pa bi bila tudi Elza na oni strani pri njem — ne, ne, to se ne sme zgoditi, takoj zjutraj pogledam k nji. Gorje, če me je prevarala!

T a r b u l a: Toda, zakaj bi baš tako, zakaj ne bi jedla, saj — saj se človek lahko tudi obesi!

A f r a: Ne, ne, tega ne bo storila. Če bi izvršila samomor, ve, da bi se jaz maščevala, ve, da bi izdala Teobaldu, kako ga je v tisti noči, ko se ji je dopolnilo, nesla ven na njive ter ga pustila tam, da se je ves izmrazil in mu je zaradi tega pozneje teklo iz hrbta;

umrl bi bil tedaj, da nisem preprečila jaz, obudila ga z lastnim dihom. Takrat mi je morala obljubiti, da ne bo nikdar poskušala ubežati. Dva in trideset let jo že sedaj stražim!

T a r b u l a: Molčiva! Molčiva!

A f r a: In za kazen mora živeti brez sina. Kakor hitro bi se mu razodela, bi mu povedala jaz o njegovi grbi. Sinove kletve se najbolj boji.

T a r b u l a: Oče naš, ki si v nebesih — —

A f r a: O tudi mene ni nikdar nihče pozelel!

T a r b u l a: Zgodi se Tvoja volja, kakor v nebesih, tako na zemlji — —

Obmolkneta.

Na vratih svoje sobe H a n a. Brezmočna obvisi ob podboju, v roki tenčico, ki se vleče po tleh.

Prel ih jo je dolgo čakal v istem, negibnem položaju, potem postal nestrpen, sedel na stol. Ko začuje po stopnicah njen korak, se požene kvišku, jo pričaka z naprej sklonjenim životom.

P r e l i h (razsrjeno): Šele sedaj?

H a n a (z istim zasvojenim glasom kot v prvem dejanju spričo Prelihove pojave): Oče — vzel me v naročje — božal — me ne izpustil do sedaj.

P r e l i h (osorno): Zaprite!

H a n a (zapre vrata z vezanimi, togimi gibi).

P r e l i h: Zaklenite!

H a n a (se ji raztrgajo oči, ga brezupno pogleda, vendar takoj izvrši ukaz).

P r e l i h (nagne pijan glavo, zapre oči): Ti!

H a n a (povesi obraz).

P r e l i h: Ne boš povedala očetu!

H a n a (ponovi za njim kot govoreča lutka): Ne bom povedala očetu.

Prel ih plane k nji, se ji zasesa v usta. Ona se ne brani, nikake moči ni v njej.

P r e l i h (jo dvigne kvišku, ponese proti postelji): V postelj! V postelj! Slec —!

Jo spusti na tla, se vrže na stol ter jame hlastno trgati provce na čevljih; sezupanje mu ne gre od rok. Momlja v sebi: «Srček — ljubica — punčka — —»

Hana dvigne roko — tenčica ji odpade — odgrne nekoliko zastor, ki krog in krog zastira ležišče. V poslednjem revnem odporu se obotavlja okrene: ugleda starega hotneža, ki s smešno tresočo se roko trga čevlji z noge. V hipu jo mine vsa zasvojenost, čez ustnice

prezirljivo nasmeh. Zabloudi z očmi okrog sebe — na omarici svečnik — kovinski blesk — s hlastno roko se ga polasti, ga vrže za zagrinjalo na postelj.

Hana (se potvori; kot v poželjivosti zapre oči, iztegne roke in dahne): Pridi!

Prelih, ki se v razburjenju še ni mogel osvoboditi obupa, pogleda k nji, slika same po sebi se darujoče žene ga zamami, da opusti započeto opravilo ter plane k nji. Jo hropeč podere na postelj, pri čemer ju skrije deloma še neodstrto zagrinjalo. Njen glas: «Provi se ne pozabi nikoli!» — top odjek, izza zagrinjala se zavali po tleh Prelih. Udarila ga je s svečnikom. Hana se zravna, obstoji, za hip se zazdi, da ji izpreleti obraz blažen nasmeh. Potem se prestopi. Sedaj razločno — smehlja se! S težkim udarcem ob tla ji odpade svečnik, ki ga je do sedaj držala v roki. Ob tem ropotu se zdrzne, zresni. Prestopi se po sobi v slepi smeri, kamor je baš uravnana. Prime ta in oni predmet, ga preloži. Čez obraz ponovno od časa do časa nasmeh.

Tam leži mrtvec, mogoče je še nekoliko živ, morebiti bi se mu še dalo pomoči — kot mesečna blodi po sobi, prestavlja predmete in se smehlja.

Polagoma prihaja k sebi. Kakor bi se vračala od nekod daleč, kakor bi prihajala iz kake brezdanje teme, jo slepi svetloba, da utriplje z vekami. Zakriči; kljub opasnosti, da se bo izdala, obtiplje zid in krikne ponovno. Potem plane k mrtvecu, ga strese. Trese še in še. Skloni se nadenj, zatiplje čez obraz, prosi čezenj z brezupnimi rokami, da bi se vzdramil. Zmoči brisačo, mu otare čelo. Poloti se tega in onega. Stopi k oknu, išče pomoči, stopi k vratom, da bi se prepričala, ali so res zaklenjena. Stoji sredi sobe, v brezupju lomi roke. Iznenada pograbi truplo, ga dvigne na postelj, pokrije z odejo in vsem, kar z naglo roko doseže. Zadrigne zastor. Se umika od postelje, obstane, drgeta.

Mesec zakrije oblak, da nastane zlokobna tema in v hipu se vzdrami vse mesto. Natanko se vidi, da nihče ni spal, vsi so ležali le pritajeni v postelji in čakali. Zablestijo okna, zaloputnejo polknice. Glave.

Grbavec v podstrešju in Gapit doli v kleti begata ob stenah kot dve nemirni živali.

Glas moškega (zadaj za hišami iz okna preko ceste do nekoga drugega, ki se je tudi sklonil čez okno): Kaj se je zgodilo?

Drugi: Nekaj se je zgodilo.

Glas moškega: Nekaj se je moralo zgoditi v mestu.

D r u g i: Vso noč se mi je zdelo, da mora nekaj priti.

G l a s m o š k e g a: Čudne stvari so danes v mestu!

D r u g i: Zjutraj bomo čuli stvari!

G l a s m o š k e g a: Lahko noč, meščan!

D r u g i: Lahko noč!

H grbavcu je vstopila g o s p o d i n j a, se še opravlja.

G r b a v e c (plane k nji): Kaj za božjo voljo se je zgodilo?

G o s p a: Ne vem. Končal se je kdo, ali kaj sličnega. Mislila sem, da mi bo glavo razneslo. Ali ste čuli?

G r b a v e c: Nič nisem čul.

G o s p a: Šepajoči koraki so vstali v temi, butali ob tlak vedno bližje, iznenada obstali — tik pod oknom so obnemeli, se niso hoteli prenesti dalje. Groza me je obšla, sklonila sem se skozi okno — nikogar!

G r b a v e c: Bog, o Bog!

G o s p a: Rekla sem vam, da se bo nekaj zgodilo!

G r b a v e c: Pa za božjo voljo, o d k o d veste tako gotovo?

G o s p a (pomišlja): Odkod vem? — Da, odkod prav za prav vem? — Toda vse mesto je na nogah!

G r b a v e c: Pojdim o gledat!

G o s p a: Dvomim, če bo kaj videti; v kaki sobi mora biti.

G r b a v e c: Ti moj Bog, ti moj Bog!

Gospodinja odide, grbavec se vrže nazaj na ležišče.

G o s p a (izza stene): Pustite luč, pustite luč!

A f r a (dvigne v postelji glavo): Nisi nekaj rekla?

T a r b u l a: Ne, nič nisem rekla. Toda, kaj je?

A f r a: Nekaj je. Naenkrat je nekaj nastalo.

T a r b u l a: Nekdo se je obesil.

A f r a (iznenada krikne): Ti, če je ušla Elza?

T a r b u l a: Zelo mogoče. V tej noči bi verjela vse.

A f r a (se dvigne): Gledat grem! Moram videti! Ne vzdržim!

T a r b u l a: Beži, kam boš hodila v noči!

A f r a (meče v naglici obleko nase): Gorje, če me je ogoljufala!

Izvršila je samomor.

T a r b u l a: Nikar! Bodi pametna!

A f r a: Moram videti! Kakor na natezalnici sem. (*V en.*)

Tišina, trenutki napetega molka. Videti je Afro, hitečo iz svojega stanovanja preko ceste v hišo poleg. Zdajci blisne luč v sobi mirne starke, ki je bila vse doslej zabasana s temo, in žena v njej ves čas povsem negibna — lutka, mrlič?

Pri vratih sobe, ki je tako nepričakovano vzniknila iz teme, stoji Afra, z roko še na električnem stikalu; sredi jarko razsvetljene sobe

ogromen fotelj, v njem stara, prastara žena z zaklopljenimi očmi. Prah jo že pokriva, predmeti so jo že povsem sprejeli medse. Razen fotelja s starko skoro ni stvari v sobi: kaka polica s kuhinjsko posodo, groteskno velika stenska ura, ki stoji.

Afra pritajeno krikne, ukopana obstoji: mrtva — ušla! Plane k nji, jo strese. Žena ostane vsa tŕda in negibna. Trese jo še — slednjič, žena se rahlo zgane, utriplje z vekami — trudoma odpre oči. Gleda došlo pred seboj, je ne spozna.

Mirna žena: Zakaj me dramiš? Pusti —! (Glava ji zdrkne nizdol, že zopet spi.)

Afra (jo ljuto stresa): Ne boš, ne boš, vzdrami se, poglej! Ne boš se izmuznila! O, marsikateri bi hotel kar tako na lepem, marsikdo! (Starka se je zopet prebudila ter presenečeno gleda stoječo pred seboj.) Si me hotela prevariti? Si se hotela splaziti k njemu? Haha — ne boš!

Mirna žena (spozna svojo neprijateljico, rahlo krikne, se hoče dvigniti, pa se od nemoči zgrudi nazaj): Ti? Kaj — kaj me budiš?

Afra: Proč si hotela!

Mirna žena: Saj ni res, saj ni res, kar tako sem pač zaspala, podremala sem.

Afra: Lažeš! Umreti si hotela!

Mirna žena: Ne, ne — kako hočem — kako morem proti božji volji? Kakor je Njegova volja, kakor je Njegova —!

Afra: Saj komaj govoriš! Ti — ti, ne — je š! Ne uživaš hrane, namenoma gladiješ, da bi umrla!

Mirna žena (se kot otrok plaho opravičuje): Saj jem, saj jem — o, veliko jem — le nekoliko onemogla sem zadnje čase, betežna —

Afra (stika po kotih in odkriva posodo): Lažeš, lažeš, nikjer sledu kake hrane, nikjer nikakega živeža. (Pokaže na uro.) In ura tudi stoji! — Kdo ti nosi kruh, a, kdo, že osem dni nisi bila iz sobe? Ti, glej se, glej! Kakor hitro ne začneš jesti, mu izdam vse o grbi in kako si ga prehladila. Prokleta boš lazila okrog, prokleta boš legla v zemljo! Še dobro, če te orožniki ne dobijo v roke — v zaporu boš poginila. (Je iztaknila nekje skorjo kruha, skoči takoj k ženi ter ji ga baše v usta:) Žri, žri!

Mirna žena (pokorno golta; ko pojé, jo milo prime za roko): Afra, Afra, ali res ne boš mogla nikdar pozabiti?

Afra: Pozabiti? Kako morem pozabiti, da si mi vzela edinega človeka, ki me je imel rad! Ali veš, kaj se pravi živeti, da te nima nihče rad, da nimaš prav ničesar, česar bi se veselila?

Nekaj človek mora imeti, karkoli, kako malenkost, toda kar tako — ne, ne, nikdar ne pozabim.

Mirna žena: Pri Bogu te rotim, pusti, da se razodenem Teobaldu, pusti, da sem mu mati, ne povej mu, da sem kriva njegovega hrbta. V zameno ti dam njega, prepustim ti umrlega, za vedno se mu odrečem, toda pusti, da božam sina!

Afra (*zaničljivo*): S kakšno pravico mi poklanjaš mrtveca, Erik je bil itak vedno moj! Ti si stregla le njegovi pohoti, da veš, v strasti se te je polastil za par dni, v srcu pa je vedno ljubil le mene.

Mirna žena (*naenkrat vsa razljučena brani svojo posest*): Lažeš, lažeš, prisegel mi je! Da, če hočeš vedeti, preden je šel, pred smrtjo mi je prisegel, da je vedno ljubil le mene, ti pa si ga le kupila, ko ni mogel izhajati v šolah. In tudi v smrt si ga pogнала le ti, ker mu nisi hotela dati svobode zame!

Afra (*prepadeno*): Tako — tako — prisegel ti je?

Mirna žena: Prav tukajle sredi sobe je držal roko kvišku.

Afra (*skoči k uri in jo z velikim truščem navije*): Potem stoprav moraš živeti, potem te stoprav ne izpustim! Haha! Jutri ti prinesem živeža sama, do zadnjega grižljaja bom stala pri tebi — haha — to bo pojedina!

Mirna žena (*stegne obe roki obupno za njo*): Afra!

Tišina, le ostro, enakomerno tiktakanje ure.

Ko se Afra vrne v svojo sobo, ne napravi luči, temveč, ker Tarbula na vprašanje »Spiš?« ne odgovori, molče leže.

Mirna žena strmi nekaj časa s steklenimi očmi v vrata, njeno dihanje postane enakomerno, glava ji pade na naslonjalo, spi.

Na Hanina vrata nekdo rahlo potrka. Terezin blagi glas:

Tereza: Ali že spite, ljubček?

Hana (*se zdrzne iz okamenelosti*): Spim, spim, da, spim. (*Se premisli, izpremeni namero.*) Vi ste? Kaj ne, vi, Tereza? Ne, ne spim še; mislila sem, da je kdo drug. (*Se v naglici razgleda po tleh, kjer je ležalo truplo, ali ni kakih sledov umora; ko ugotovi, da ni nikakega madeža krvi, stopi k vratom in odklene.*) Vi ste, vi, Tereza, menila sem, da je kdo drug. Tako se bojim.

Tereza (*vstopi*): Nisem si mogla kaj, da ne bi še pogledala gor — kaj niste še v postelji? Aloma, marš, takoj lezite! Morebiti bom dobra ter vas nekoliko božala, da boste laže zaspali. (*Stopi k postelji ter prime za zastor, da bi ga potegnila narazen.*)

Hana (*pobledi, se z največjim naporom premaga, da ne skoči k nji ter ji le z rahlo kretnjo odtrga roko od zagrinjala; zajame jo čez rame ter odrine od postelje*): Tako lepo je doma, tako

prijetno — ničesar se ne bojim, Tak čudovit mir je, mir veje po prostorih. Ali si moreš misliti, Reza, da se mir čuje? Prav sliši se. Takole prisluhnem in pravim: mir zveni. Tako nekako se čuje, kakor črički poleti v travah.

Stoji tam in hiti praviti stvari, pri tem pa drgeta po životu in sklepa roke, kot bi bila obsojena na smrt.

T e r e z a: Bolni ste, res ste bolni — menila sem, da je le izgovor, ko ste odšli. Bog, o Bog, nekaj mi je dalo slutiti, moraš pogledati k nji, mi je reklo.

H a n a: Nič, nič — nisem bolna, le hudo, kar tako hudo — vse tako hudo se sčasoma naživi človeku. Reza, ali me hočeš vzeti nekoliko v naročje, daj, da ti sedem v naročje — tako! *(Jo je potisnila na zofo ter se ji spravila v naročje.)* Nekoliko me po-božaj — ne tako, ne tako — z licem se stisni k meni.

T e r e z a *(starici se takoj omočijo oči)*: Kaj ti je, kaj ti je, Hana-dušica?

H a n a: Reza, Reza, pomagati mi moraš, ti edina mi moreš pomoči!

T e r e z a *(se preplaši)*: Kako naj ti pomorem? Veš, da vse storim zate.

H a n a: Res, res? *(Jo nezaupljivo gleda, se obotavlja.)* Pomisli, s kako grozo se je vračala, kako silno se je bala — pojavil se bo zopet v sobi, stal bo pred njo in — zahteval! In — morebiti bo celo zopet zvonilo, neusmiljeno bo skozi okno nabijal zvon —

T e r e z a: O čem govorite?

H a n a *(se začudi, da ne ve)*: Pravila sem ti vendar! Tista moja prijateljica — tisto dekle, ki ji je storil služabnik silo!

T e r e z a: A da — da, da.

H a n a: Bila je vendar z doma, v tujini — pomisli, kako se je bala ure, ko zopet stopi čez domači prag! Enkrat mora priti, nekoč pride čas, ko mora zopet stopiti v tisto svojo sobo, in tedaj — tedaj? Kaj, če jo zopet poželi, če bo spet zahteval? Tolažila se je brezumno s tem, da ne bo upal, ne bo, ne bo, to vendar ne more iti v nedogled! Vrnila se je, vrnila — komaj nekoliko sama, že je stopil s svojimi slizkimi rokami v sobo in zahteval. In vedel se je tako žaljivo — nič ni potrkal, zavalil se kar na stol — Moj Bog, moj Bog, nekaj je treba vendar storiti — nekaj — ali je mar —? *(Jo gleda v revnem brezupju.)*

T e r e z a: Ali se je torej vrnila? — Za Boga, dejala sem vendar, da naj bi povedala staršem!

H a n a: Pa če — če ga je že umorila?

T e r e z a: Umorila? Kako — kaj?

H a n a: Treba se ga je bilo vendar osvoboditi, za vedno je bila njegova! Če jo je že nekoč imel — prvega ženska nikdar ne pozabi! Ubiti ga je treba! Sicer pa, saj ni imela namena, pri Bogu, da ni hotela zlega — zavalil se je na stol, sezuval čevlje — tako gnusen je bil videti — kak trd predmet ji je prišel v roko — kak svečnik na primer — Ni hotel dihati več, ni hotel — kar mrtev je ležal.

T e r e z a (*se ozira okrog, kot bi iskala, kje ugleda mrliča*): Hana, Hana!

H a n a: Reza, povejte — povejte sedaj — (*jo napeto motri*) — ali ne bi vi hoteli pomagati temu dekletu? Odnesti truplo?

T e r e z a: Hana! Za Boga!

H a n a (*ji je zlezla iz naročja*): Reza, ono dvajsetletno dekle — ali naj skoči skozi okno, naj — Na vsak način mora truplo kam proč! Saj morebiti niti ne bi bilo treba, da bi ga nesli vi, nesla bi ga sama, le da bi bili kakorkoli zraven, da bi morebiti samo kaj govorili —

T e r e z a (*se je oklene, krikne*): Hana! Hana!

H a n a: Reza, pri Kristu, ali se ti zdi res tako strašno opravilo? Saj pravim, da bi ti bilo treba samo stopati poleg, kaj govoriti recimo —

Tereza hoče zopet krikniti, Hana ji zapre usta. V grozi oklepata druga drugo in drgetata.

Hana izprevidi, da ji Tereza ne bo pomočnica, z naporom vse volje se pomiri in zadušeno smehlja; sama onemogla do kraja, boža starico kot izstrašenega otroka ter se skuša smejati.

H a n a: Ne tako, ne tako — Reza! Saj se niti še ni vrnila, saj mi je samo pravila — kako moreš biti tako plašljiva? Povedati sem ti hotela samo, kaj je blodilo reva tam v tujini vedno po glavi. Ali se res ne moreš vživeti v to sestrašeno dušo? Boji se domov, z grozo pričakuje vsakih počitnic, vedno mora iskati novih pretvez, da ostane z doma.

T e r e z a (*se polagoma umirja*): Mir z vami, mir z vami, otrok, sam Bog ve, s čim vsem so vam tam zunaj nasuli glavo!

H a n a: Nešteto noči sva bedé preležali v penzijonatu druga ob drugi, ter mi je ona pravila svoje grozotne povesti. Bala se je, da bi res prišlo do zločina — tako kot sem ti pravila — postavila me je nekoč pred dano nalogo, kot sem ti jo pravkar opisala. O, Reza, hudo je, hudo je po sobah, in tisto o vašem življenjskem smotru, tako me je vso prevzelo!

T e r e z a: Zakaj, zakaj sem vam pravila, neumnica, ne prenesete še s svojimi leti!

- H a n a: Kako moreš reči, kako le moreš, saj vendar veš, da sem tudi jaz tako. Nikdar ne morem poročiti Franka! Ali ne bi bilo greh, vezati ga v razmerje, tako nenaravno zanj? Pobegnila sem od njega, da sem mu prihranila razočaranje. Ali ni bilo pošteno? Hudo je bilo, hudo, rekla sem mu, da za nekaj dni — z nasmehom je stal ob vlaku — vedela sem, da ga ne bom videla nikdar več. Vidiš, Reza, tako me imaš sedaj in zato te prosim pomoči.
- T e r e z a: Mir s teboj, mir s teboj, Hanka! Spat morava! Nič tuhtanja več, kar takoj lezi! Najprvo se odpočij, se že še kaj najde, se že še najde kaka malenkost, da boš tudi ti lahko živela ž njo.
- H a n a: Da ti le nisem vzela spanja s svojim nespametnim pripovedovanjem!
- T e r e z a: Pred poldnem nikar ne vstajaj! Tudi kave ti ne bom nosila. Bojim se, da mi sploh obležiš, vsa vroča si v glavo. Nočeš, da bi ti postljala? *(Hana jo mesto odgovora rahlo potisne proti izhodu.)* Nikar ne tuhtaj več, daj si počitka! *(Jo poljubi na čelo in odide.)* (Konec prih.)

PREMIŠLJEVANJE O SLOVENSKEM GLEDALIŠČU

ANTON OCVRK

I.

«Das Theater bleibt immer eine der wichtigsten Angelegenheiten.» Goethe (Briefwechsel).

«Das Theater ist zu allen Zeiten, namentlich aber in der unsrigen, ein so wichtiges Institut, dass man es mit allen Mitteln wieder zu heben suchen muss, wenn es tief gesunken ist.» Hebbel (Kritische Arbeiten).

«Das Theater muss durchaus als Nationalangelegenheit behandelt werden, wenn es gedeihen soll. Es muss zuerst der Grundsatz aufgestellt werden, dass nur die Poesie das Recht habe, auf dem Theater einer Nation zu erscheinen.» Platen (Aphorismen).

Ves kulturni in zgodovinski razvoj človeštva nenehoma potrjuje veliko duhovno važnost in globoko človeško vrednost gledališča; vedno silneje se skuša človek poglobiti v dojetje pravega pomena in bistva gledališča in začrtati obseg njegovega vplivanja na najrazličnejše življenjske pojave, ki oblikujejo človeku njegov notranji in zunanji obraz. Vse ugotovitve pa se strnejo v spoznanja in doumetja, da je moč gledališča zaobsežena v psiholoških, socialnih, moralnih, etičnih, političnih, religioznih in estetičnih vplivih, ki plemenitijo ali pa uničujejo človeštvo in

kleniti z — rekel bi — dramatično napetim slikanjem literarnega nastajanja. Metodološko bodo njegova dela dolgo ostala najboljši kažipot.

Svojih literarno-zgodovinskih metod in usmerjenosti pa nima profesor Kidrič, kakor tudi profesor Prijatelj ne, od svojih učiteljev, ki so bili zgolj filologi. Tudi metod iz drugih literatur, ki mu jih odkriva primerjalna književnost (v poslednjih letih jo tudi predava), ne more prenesti v svoj delokrog, ker zahteva svojevrstnost slovenskega književnega in kulturnega razvoja pač svoj način obdelave.

Slovenska univerza je s pritegnitvijo naših znanstvenikov v naše središče omogočila in poglobila delo za dovršitev slovenske kulturne zgradbe. Pri tem gre profesorju Kidriču ne majhna zasluga. Da bi še dolgo gradil in klesal!

DOGODEK V MESTU GOGI

(Igra v dveh dejanjih)

SLAVO GRUM

Hana se globoko oddahne, postoji, potem plane k oknu; globoko vsope nočni zrak. Čez strehe tipa baš prva zarja. Klikot je vso noč slonel na oknu in jo ljubil. Hano obide misel, mu pomigne. Pisar ne more verjeti. Mu pomigne znova. Klikot se vprašuje vzpne skozi okno.

Hana (*tiho zakliče preko ceste*): Da, k meni! Lepo prosim! Pomoči prosim! Vržem vam ključ.

Klikot izgine iz sobe, se pojavi čez čas na cesti. Hana poišče v svežnju ključ in mu ga vrže na cesto, ki stoji vprašujoč spodaj in gleda navzgor.

Hana: Skozi ta vrata tu, in zaklenite za sabo! Ta vrata imamo vedno zaprta. (*Hiša ima dohod z dveh strani: glavni vhod s trga za oglom, ki se ne vidi in kjer so dohajali gostje, ter stranska vrata tik pod Haninim oknom.*)

Klikot izgine v hiši. Čez čas pred Hanino sobo koraki. Hana odpre vrata, da posetnik vidi, kam.

Hana (*šepetaje*): Tu sem! Kar naprej, naprej, prosim!

Klikot (*pri vratih, s klobukom v roki, se prikloni — zopet prikloni*).

Hana: Sedite! Nikakih začudenj, nikakih raztrganih oči — ni časa! V naglici vam moram razodeti, od česar zavisi vse moje

življenje. Povsem neznan človek ste mi, ljubite me, oprostite, da moram zlorabiti vašo ljubezen. Ali bi bili pripravljeni, izvršiti zame kako opravilo, kako neobičajno, morebiti opasno opravilo? Bi? Bi?

Klikot (*še vedno stoji, ne upa sestiti*): Bi, gospodična.

Hana: Pripravljena sem vas nagraditi, vso hvaležnost vam hočem izkazati. Vdam se vam. Popolnoma hočem biti vaša. Po storjenem opraviilu se vrnite, ljubiti me smete, kakor se vam zahoče.

Klikot (*povesi obraz*): Storil bom tudi tako — brez tega.

Hana (*se razburi*): Ne, ne! Morate se vrniti!

Klikot (*dvigne glavo*): Kaj naj storim?

Hana (*okrenjena od postelje, pokaže z roko nazaj*): Tam za zastori — komi Prelih. Ne morem vam razlagati. Storil mi je hudo. Hotel me je imeti — tako zelo se mi gnusi — tam je stal svečnik — ubila sem ga. Truplo mora kam proč, na vsak način mora, kamorkoli, to je postranska stvar. Četudi le na prag, sredi trga, samo — samo iz moje sobe. Boste — boste — vi —, ki me ljubite?

Klikot (*je začel pri njeni izpovedi drgetati, toda ukazani posel mora opraviti*): Bom.

Hana (*ji od sproščenosti odpovedo noge, zaniha, se zgrudi na stol*): Hvala! Hvala! (*Za hip zapre oči, premaga jo utrujenost, počiva; se nenadoma vzpne kvišku, mu poljubi roko.*)

Klikot (*se ustraši, odtegne roko, potem jo dvigne in blaženo motri*): Naj nesem takoj?

Hana: Takoj! Takoj!

Klikot (*vidi se mu, da je bojzaljivec in bo opravil delo le s skrajnim samozatajevanjem*): Toda — vse mesto je na nogah. Nihče ne spi. Vse preži in čaka. Vidite glave — tam, in tam, in tam!

Hana (*nejevoljno*): To se vam le tako zdi. Tisto tam je cvetlični lonec in glava tam lekarnar, ki se ga spominjamo še iz otroških let, da v poletnih nočeh vedno zaspi na oknu. Kar zadenite ga in nesite! Saj ni treba daleč, kar sredi ceste ga odložite!

Klikot: Pa ravno tu doli pod vami je taka luč!

Hana (*solze jo tišče v očeh*): Pri Kristu! Prosim!

Klikot se zgane, se prestopi. Hana se okrene stran.

Klikot (*grebe truplo izpod nametanih oblek*): Kaj je vse tu? (*Čez čas z zažetim glasom:*) Saj je še topel! (*Ga natovori čez pleča, se v grozi skoro sesede.*) Jezus!

Hana (*tišči obraz v steno*): Kaj je?

Klikot: Jezus! Jezus-Marija! Zagrabil me je!

Hana (*srdita nad bojzaljivcem, a sama vsa trda od strahu*): Nesite že vendar!

Klikot: Prijel me je, čisto razločno me je zagrabil. Nesem. Nesem. Naj bo, kakor že, nesem za vas, za vas, Hana. Ampak on je živ!

Hani se utrinja zavest, išče opore. Klikot prestavi noge, s težkim korakom zajame prostor. Izgine.

Vidi se, kako stopi iz hiše in tovoru truplo čez cesto. Vsako toliko obstane in se razgleda. Usmeri se po poti, ki vodi iz mesta.

Od nekod stopinje, kovinsko se klešejo v tla. Šepavec! Koraki šepavega človeka. Neviden prihaja vedno bliže, obstane. Klikot tudi obstane, oprezno posluša. Posluša, posluša celo večnost, koraki se nočejo prenesti dalje. Pisar začne drgetati, pot mu stopi na čelo, v blazni grozi vrže truplo od sebe in zbeži k svoji hiši pod balkon.

Hana, ko je odšel Klikot, se hlastno okrene, obstoji uprta v steno. Globoko diha.

Klikot se po daljšem času sprosti, pozabi mrtveca, se zagleda v razsvetljeno Hanino okno. Zre dolgo vanj, sproži končno korak, in kot mesečen, z dvignjenimi rokami, potuje proti njenemu oknu. Pred vrati obstane, glava mu zdrkne nizdol, premisli se in počasi, oklevajočih se nog, usmeri korak proti svojemu domu. Se zopet premisli, z mesečnimi rokami vrne. Iznenada zopet obstane in jadrno, brez obotavljanja, zbeži v svojo sobo.

Hana se je med tem zbrala, da, celo nasmeh je na njenih ustnih; preobleče se zopet v jutranjko in stopi pred ogledalo, da se olepoti. Se liči sedaj skrbno in z radostno vnemo. Gre nato k postelji, široma odgrne zastor in uredi blazine. Pripravlja, kot za sprejem ženina. Ko konča opravilo, si še enkrat uredi lase pred ogledalom, potem primakne stol k oknu in čaka ljubimca.

Kakor Klikot ne vidi v globino njene sobe, tako tudi ona vidi le njegovo okno.

Ko Klikot dospe v svojo podstrešno izbo, prižge luč in povsem nagonsko, brez najmanjšega oklevanja, izleče odnekod vrv, da se bo obesil. Pričvrsti jo na kavelj na steni in pristavi stol. Se popne nanj, napravi zanko in hoče vtakniti vanjo glavo — začne hropsti, se opoteče, da se komaj ujame ob steno.

Klikot (hoče krikniti, pa nemočen komaj dahne iz sebe): Na pomoč, na pomoč — tukaj človek — ničesar ne morem pričakovati več! (Onemi, se s širokimi očmi umika pred zanko krog in krog tik ob steni. Obstoji, drgeče.)

Hana (čakajoči pogled ima vprti v razsvetljeno mansardo, usta se ji razšepčejo same po sebi): Pridi, pridi, kaj se mudiš, plahi ljubimec? Se bojiš? Boj se, boj, moje roke so gole, moja usta ti bodo storila hudo! (Obmolkne.) Zakaj te ni? Se bojiš miloščine?

Stojiš pred ogledalom in se lišpaš? Ne kasni, ne kasni, ljubimec, veliko se imava ljubiti! — Kaj je? Ne izzivaj žene, ki poželi, ne pusti je čakati željne! Kdorkoli prideš po cesti, pridi gor, žena čaka službe! Pridi, pridi — *(iztegne željne roke, nenadoma — užaljenost ji stisne grlo)* — oh, kako čudno se vse to nagodi! *(Odrine stol, zapre okno. Se odločno prestopi po sobi, vrže na fotelj — postelje se še boji, ker je tam ležal oni. Trudnost ji zalije telo, roke podloži pod glavo, zaspi. Kakor iznenada razcvela je videti, zaspi s sproščenim usmevom na ustih.)*

Ko Hana zaloputne okno, se Klikot zdrzne iz svoje okamenelosti, pogleda skozi okno in ravno vidi, kako se tam preko okno zgrne zavesa. Se odločno okrene proti zanki, stopa k nji, korak za korakom, kakor obsojenec na morišče. Se ponovi isti prizor kot prej: stopi na stol, hoče z glavo v zanko — a tedaj se mu dvigne iz želodca slabost, komaj zakrije usta z robcem — zbeži ven, da se izbruha.

Čez trg v ozadju pijan slikar s punico. Možakar težko prenaša. Stopata od trga sem do hiš v ospredju.

Slikar: Pasatisti, pasatisti, pasatisti! Narejenost in že davno preživljen poentilizem! Veš, poentilizem: madež pri madežku, pičice čistih spektralnih barv, ki se zlijejo, če priščeneš oči, v neko prehodno barvo, ki je mnogo barvitejša in bolj blesteča, kot če bi namešal ton na paleti. To je ta Kozo! Če pa na vsak način hočeš kak izem, ekspresionizem, to je beseda!

Punica: Kaj blebetaš? Ekstrijonizem? To je gotovo zopet kaka taka svinjarija, ki se jih vedno zmišljuješ, če pridem k tebi v atelje. Ničesar nočem, domov bi rada! Ti tudi ne znaš nikdar domov! *(Zagleda na tleh truplo ubitega Preliha.)* Jezes, tukaj leži mrlič!

Slikar: Kaj bledeš? Mrlič? Ni mogoče! Da bi v Gogi koga ubili? Punica, privid, domišljija, halucinacija! Pa res leži tu neki hudič in nekam lepljiv je po glavi. Krvav bo. *(Zažene divji krik:)* Mordio! Feurio! *(Se vrže v pozo in patetično povzdigne glas:)* Meščani, meščani, meščanke! Dogodek je tu, dogodek imate v mestu! Pristen, povsem spoštljiv dogodek, kakršnega si niti drugod ne morejo privoščiti vsak delavnik. Pred vami sredi mesta leži mrlič, grozoten okrvavljen mrlič in se vam klanja: na poslugo, izvolite!!

Punica *(ki je dvignila truplo nekoliko kvišku):* Jezes, Jezes, giblje se! Oči odpira!

Slikar: Molči, molči, punica, demon, izgubi se! Ženska si, takoj intrigiraš! S tolikim trdom prirejeni mrlič in se giblje? Meščani,

meščani, dogodek se taja, znamenitost mineva, samo ubog pohabljen hudič je, Sojkov Žani ga je sunil v zadnjico!

Punica: Saj je samo pijan, čisto pri sebi je. Pasti je moral in se potolči. Vajdov Otmar je, komi Prelih. O, gospod Prelih, kako grdo ste se opili, vas ni nič sram, klanjam se. Klanjam, klanjam se, gospod Otmar! In potolčeni ste. Ali ste se sami, ali pa vas je kdo drug?

Slikar: O, Otmar, brat, kaj pa se valjaš po cestah in vlečeš za nos poštene ljudi? Glej, da ne zvedo meščani, da si se šel mrliča, linčajo te, v tem ne poznajo šale!

Prelih: Pustite! Proketo, kje pa sem? Ali si ti, Ema? Daj no, pomagaj mi na noge, tako hudičevo sem slab.

Ga pobereta, se zapoteče, da ga morata podpreti.

Slikar: Človek božji, ali te ni sram, da nisi nič povedal, kje bo danes taka pijača! In to se naziva dandanes prijateljstvo! Le čakaj, pojutrišnjem vem za krokič, vse plačano, pri pogrnjenih mizah, šaljiva pošta, ribolov — zaigral si!

Zapoje petelin. Petelinji klici vedno pogostejši, dan.

Punica (slikarju): Daj no, saj veš, da so imeli danes doma veselico!

Slikar: A, vidiš vruga, pozabil sem. No, no, to te oprošča. Sicer bi mi pa tudi za k vam lahko preskrbel kako vstopnico. — Človek božji, pa kaj si žrl, saj nisi za med ljudi! Ali si padel? (*Punici:*) Popolnoma zapil se bo revež!

Prelih (je zaradi pretresa možgan izgubil spomin na dogodek): Vrag vedi, vrag vedi! Ali sem padel? Tu nekje me boli — (*se tiplje po glavi*) — krvav sem. Ničesar ne vem, ničesar se ne morem spomniti. Hudiča, saj nisem nič pil, prav nič ne vem, da bi bil imel pred seboj kako pijačo! (*Naporno razmišlja.*) Pač, gostijo smo imeli, da, da — pripravljali smo za veselico — preprogo, vem, da smo še morali izvleči iz salona — ničesar se ne spominjam. Mi je zaval kdo? Kako sem le prišel iz hiše, saj smo morali vsi biti doma. To mi je uganka, kako sem zalezal na cesto! K Hani sem imel namen iti — k Hani mi je bilo v glavi — hudiča, ves spomin mi je vzelo!

Slikar: Morda vidiš kdaj takole na večer, preden zaspiš, kako miš, ki teče čez sobo? Vidiš razpeljane vrvi, imaš kakor pajčevino na jeziku, pa je ne moreš izpljuniti? (*Se skloni in ga bije pod kolenom kot psihiater, da bi mu izzval kitni refleks.*) Slabo kaže! Sicer pa pustiva sedaj tuhtanje in stopiva še na požirek k »Zadnjemu grošu«, tam te preiščem natančneje. (*Punici:*) Ti pa beži

- v posteljo — (*Prelihu:*) ta ni za pijačo za nič. Aloma, marš! Sploh se naj ženska ne meša v moško družčino! Kšc!
- P u n i c a: Oj ti gobec, sem mar jaz tiščala za teboj? Vso noč me vlači okrog, dan je že, doma bom tepena —
- S l i k a r: Tepena? O blažena, da imaš roko, ki te pritisne, ko prideš domov — daj, da te poljubim na čelo. (*Jo prime za glavo in mlaskne.*) Ti lahko ležeš in Bogu vdano zaspiš, kdo bo pa mene tepel, kje je roka blagoslovljena? (*Postane ginjen.*)
- P u n i c a: Pa menda ne misliš tuliti? — Kam ga hočeš vleči, saj je že devetkrat zaprto povsod! Spat mora! Gospod Otmar, le pametni bodite in spat pojdite!
- P r e l i h: Saj grem. Menda! Saj se mi vse vrti v glavi! Slabo mi je. Lahko noč! (*Se oprijemlje ob zidu in zapoteče za ogel.*)
- S l i k a r: Kam greš? Čakaj!
- P r e l i h: Ne morem, ne morem, slabo —!
- S l i k a r (*z iskrenim sočutjem*): Čimdalje manj ga prenese, ubožec! Bolan mora biti! — Kaj sedaj? Ali greš ti še k »Zadnjemu grošu« z menoj? No, Emica, pojdi, kupim ti likerja, griot!
- P u n i c a: Si znorel? Ali ne vidiš, da je že dan? Sreča še, če že mati ni pokonci! Tudi ti moraš domov!
- S l i k a r (*udari skoro v jok*): Domov, domov! Saj bi šel — kaj ti veš, kako je po nekaterih sobah! Mater imaš, ki te pretepe — in jaz? Na fotelju se natanko pozna, kje sloni glava, in po sobi v tleh riža od okna do vrat! Včasih pridem domov, postanem na pragu, ne upam se odpreti. (*Šepetaje se strahoma ozira, če kdo prisluškuje:*) Včasih, veš — včasih mislim, da bi jih ukanil, tisti oguljeni fotelj, tiste predmete v sobi — potvoril bi se, z zdolgočasenim korakom bi odšetal iz sobe, skrbno bi pazil, da se ne bi s kako hlastno kretnjo izdal, potem pa bi tekkel, tekkel. In v novem stanovanju bi hodil potem gori in doli, si mel roke, hihital, da sem jo tako imenitno izpeljal. Predmeti tam bi čakali — mene pa od nikoder. Ali ni silna ideja, kaj? Morebiti bi se mi potem kaj preokrenilo, morebiti bi se mi v novem stanovanju zaživel tako drugače — storim, storim, še jutri znabit — novo, svetlonovo življenje!
- P u n i c a (*se v strahu odmika*): Fantazira se ti že! Lahko noč! (*Zbeži v hišo, kjer biva zgoraj v mansardi Klikot.*)
- S l i k a r (*viče brezupno za njo*): Ema, Emica, čakaj — nikar — griot! — Šla je! (*Obstoja z zapuščenimi rokami.*) Na, pa sem zopet sam! (*Se zacmeri.*) Nobenega človeka nimam, živ krst ne mara zame! O srečna, srečna punica, ki jo sedajle stara pritiska — ko zaspi, se mati gotovo priplazi po prstih do nje in pogleda, če je dobro odeta. (*Gleda zavidljivo po hiši, kamor je*

izginilo dekle — z velikim navdušenjem ugotovi, da gori pri Klikotu še luč. Začne takoj tuliti navzgor:) Klikot, Klikot, brat moj v umetnostih, kaj počneš? Ustvarjaš? Ustvarjaj, ustvarjaj, domovina smrči in čaka! Saj sem vedel, da ob tej veliki uri nisem sam, čudim se le, da zdržiš v sobi, ti moraš imeti tudi tako prokleta luknjo z rižo po sredi kot jaz! Pridi doli, Deziderij-Alojz, no stopi doli na besedo! Vabim te na požirek paljenca! Halo, halo, Dezider, oglasi se vendar — željko, željko, grdo je, da se potvarjaš. Pridi doli, najlepšo priliko imaš sedajle, da se nekoliko izobraziš! Ne dobiš me vedno pri volji, ne razsipam duhovitosti kar tjavendan — pridi že, razložim ti umetnost nove stvarnosti, pločevinasto slikarijo ti razložim! (*Zažvižga na precep.*)

Klikot (*ki se je baš vrnil, in ko je začul klice, se obesil skozi okno*):
Ti si?

Slikar: Mrtve je laže priklicati kakor pa tebe! No, stopi doli, greva na požirek k «Zadnjemu grošu»!

Klikot: Kaj si že tako zgodaj vstal? Ne morem, nisem še obril in —

Slikar (*ga premeri z neznanskim prezirom in izreče s skrajnim zaničevanjem eno samo besedo*): Uradnik! (*Se ponosno okrene in odkoraka proti trgu.*)

Klikot se obrne od okna in ko mu pade pogled na zanko na steni, z obema rokama zakrije oči. Obide ga neka misel, ves oživi. Z živahnostjo si pripravi papir za pisanje, sede za mizo nasproti zanke in začne hlastno pisati, dvigajoč od časa do časa pogled k mrtovaški vrvi. Dobil je snov za novelo.

Blesteče jutro. Čez cesto na žigalč, ki ugaša luči.

Iz hiše stopi Tarbula z molitvenikom v roki, istočasno prihititi po trgu mimo Vajdovega ogla stara žena, ki tudi namerja v cerkev. Ko jo Tarbula spazi, začne takoj vikati za njo.

Tarbula: Gospa Župecki, gospa Župecki, dobro jutro, dobro jutro! Počakajte, pride še sestra!

Stara žena (*ji takoj z vnemo stopi naproti*): Že veste? Veste? S sekiro jo je baje, vso glavo ima razbito!

Tarbula: Kdo, kaj?

Stara žena: Niste še čuli? Francoska Marija! V noči jo je nekdo ubil. V svoji sobi leži na tleh vsa okrvavljena.

Tarbula (*Afri, ki je že prihitela iz hiše*): Afra, Afra, čuješ? Francoska Marija! (*Ženi*!) Natanko sem vedela, moralo se je zgoditi!

Afra: Kaj, kaj — Francoska Marija?

- T a r b u l a: Ubili so jo. Nekdo jo je pobil s sekiro. Po steni vse oškropljeno z možgani!
- A f r a: Jezus! Pa kdo jo je?
- S t a r a ž e n a: Se še ne ve, tega še nihče ne ve.
- A f r a: Pa kje ste zvedeli tako na vse zgodaj?
- S t a r a ž e n a: Kje sem zvedela? Da, kje sem zvedela prav za prav? (*Naenkrat čudoma ugotovi, da ne ve, odkod ima svojo novico.*) Polona je menda povedala, ne, ne, njej sem pravila jaz. Klici so bili v noči. Sploh se je moralo zgoditi!
- T a r b u l a (*Afri*): In baje je na pol gola! Kajne, gospa, da je zelo razgaljena?
- S t a r a ž e n a: Da, da, le nekaj malega ima na sebi, more se reči, da je popolnoma naga. Bog sam ve, kaj je prej počel z njo, preden jo je umoril! Radi denarja je gotovo ni. Saj ni imela nikdar ničesar.
- T a r b u l a: O, jaz pa mislim, da je imela. Koliko jih je pa bilo vedno pri nji!
- S t a r a ž e n a: Menite? Močno dvomim. Le kak pijanec je še zalezel gor.
- A f r a: Da, bali so se je, preveč se je že razvedelo, da je imela francoze. Na glavi je imela baje celo luknjo izžrto; pa je znala prikrivati.
- T a r b u l a: O, ta vam je preživela! (*Zavistno vzdihne.*) Moralo je priti tako, nekakšna kazen mora priti, če človek toliko užije!
- A f r a: Mislite, da ga bodo dobili? Imajo koga na sumu? Kdo prav za prav je proti zadnjemu zahajal k nji? (*Ve sama boljše, kot vprašana.*)
- S t a r a ž e n a: Jaz že mislim, da ga ne bodo. Pri takih ženskah ga vedno težko izsledе. Pomislite, koliko jih tudi vedno zahaja k njim, in vedno drugi, ponoči, neznani, vinjeni! O, zlahka ga že ne bodo našli!
- A f r a (*ugleda zadaj na trgu K o n r a d a, mesarskega pomočnika, ki se pripravlja, da bi odpel trgovino; začne takoj vpiti čez cesto*): Konrad, Konrad — tam je mesarjev Konrad, ta bo vse vedel, iz hiše je! — Ali so jo res?
- K o n r a d (*se pomakne preko ceste nekoliko bliže*): Kaj je?
- A f r a: No, francoska Marija!
- K o n r a d: Kaj je s francosko Marijo?
- A f r a: Tak delaj se no! Če so jo res ubili?
- K o n r a d (*se zareži*): Kdo pa vam je to natvezel!
- V s e: Je niso?
- K o n r a d: Kdo je pa to iztuhtal! Mrtva ni, ampak manjka pa res ne dosti.

A f r a: Torej jo je le res nekdo!

K o n r a d: Kaj jo je? Nič je ni nihče! Pijana je bila zopet — našel sem jo na stopnicah čisto nezavestno, na rokah sem jo moral nesti v sobo.

S t a r a ž e n a: O, fej, nesnaga!

A f r a: Pa je — je živa?

K o n r a d: Kakšna pa! — Vrag sam vedi, kje še dobi pijače, ko nima nikdar solda!

A f r a: Če si jo moral nesti — praviš, da je bila čisto brez zavesti? Morebiti je pa le kaj potem — morebiti je pa kaj požrla?

K o n r a d *(se široko zareži)*: Požrla, požrla, pa še veliko ga je moralo biti! Česa vsega si ne zmislijo ljudje!

S t a r a ž e n a *(pomolči nekoliko užaljena, potem trmoglavo)*: Pa je le nekaj moralo biti!

A f r a: O, gotovo, čisto gotovo! Nekaj se je moralo zgoditi, samo nihče še prav ne ve, kaj.

N a ž i g a č *(teče zadaj čez trg)*: Gori, gori! Na Bregu gori! Žene se vedoč spogledajo.

S t a r a ž e n a: Jezus — Marija! Požar!

T a r b u l a: Vidite!

A f r a: To je torej bilo! Po žveplu in dimu je dišalo vso noč, sam vrag je brusil to noč kremplje po mestu!

K o n r a d: Zato sem videl tako teči Hlima na rotovž! Gasilce je šel klicat! *(Steče stran.)*

Žene se razburjene prestopajo sem in tja, ne vedo, bi li k požaru ali domov.

S t a r a ž e n a: Jezus, Jezus, kakšne stvari! Kakšne stvari!

Izza ogla J u t a, takoj hlastno h gruči.

J u t a: Že veste, že veste?

T a r b u l a, A f r a: Gori! Na Bregu gori! Ves Breg je že v ognju! Težko bo kaj oteti!

J u t a: Ni mogoče! Ni mogoče! Vedno pride vse na kup, če se prične. Naš gospod v «Jutranjiku» — že pred pošto ga dobi naravnost iz Sluna — v Berlinu neki poslanik — vse je zletelo v zrak! Vojska bo! Delavstvo se je uprlo, noče vojne, vse je stopilo v stavko — grozota bo!

Poslušalci obnemeli, ne pridejo do sape, dogajanje!

S t a r a ž e n a *(kot v zli vesti, da je ona s svojo izmišljeno novico sprožila dogodke, ki jih sedaj ni zaustaviti)*: Gospod Jezus, Jezus, saj se mogoče še kako unese, saj se mogoče še kako izmiri!

T a r b u l a: Bog, sam Bog ve, kaj še vse pride!

A f r a: Vse hkrati se bo zgrnilo na nas!

Se razbežijo. Juta odhiti po trgu praviti dalje svojo novico, ostale na Breg k požaru.

V naslednjem je nekajkrat videti Konrada in nažigalca luči, ki tečeta čez trg.

Iz cerkvenega zvonika začne biti plat zvona, z mogočnim udarom buta zvon skozi Hanino okno.

Hana se prebudi, plane kvišku. Njen spomin — krčevito si zatisne ušesa, obraz se ji spači v trpljenju. Zdajci — usta ji spreleti plah nasmeh, potem — sproščeno se smehlja predse. Radost ji prelije telo, izpleče kovčeg, meče vanj obleko, da vse kar frči, po zraku.

Pri vratih T e r e z a.

T e r e z a (osupne): Že na nogah? Ali nisem dejala —

H a n a (jo noro stisne k sebi): Moje jutro! Moje jutro! Ni č ve č
n i r e s, n i k d a r n i b i l o n i č e s a r!

T e r e z a: Prišla sem, da se ne bi prestrašili — plat zvona — gori menda.

H a n a: Gori? Jaz pa sem mislila, da vabi k zornici.

T e r e z a: Pa kaj zmetavate tu? Saj boste vse razdejali!

H a n a: Saj vas imam rada — večkrat bom pogledala domov, toda — — Odpotovati nameravam.

T e r e z a: Oprostite, Hana, ampak —! Saj ste še pred par urami dejali —

H a n a: Dejala, dejala — toda pomislite — tri dni že ne ve ničesar o meni, niti črkice mu nisem sporočila še. Skrbel bo. Moram nekoliko pogledat k njemu!

T e r e z a: Nehajte, prosim, s tem zmetavanjem, kdo bo pa gledal! Če že res mislite, uredim jaz. Sicer pa itak pred poldnem ne dohitite nobenega vlaka!

H a n a (prestane z zmetavanjem): Pa sedaj? Zjutraj?

T e r e z a: Za sveto Kriščevo voljo, saj ne gori voda! Če že mislite iti, ne boste menda kar udrli iz hiše! Boste vendar rekli še kako besedo očetu?

H a n a: Res sem neumna! Veš, močiti se nameravam!

T e r e z a (jo nekako žalostno pogleda): Ne vem, ali ste postali tako lahkomišelní tam zunaj — dvakrat ne govorite enako!

H a n a (tleskne z rokami kot otrok): Pojdiva na Tisovec, od tam mora biti videti krasno! Že od nekaj sem si želela videti gorati Gogo! (Se v naglici oblači.) Saj pojdeš, kajne, Reza?

T e r e z a: In Prelih — kake skrbi nam prizadeva! Priklatil se je domov tak —

H a n a (*prebledi, ohromi v kretnji*): Prelih?

T e r e z a: Prišel je domov, ko sem že vstajala, ves povaljan in krvav. Skupiti jo je moral nekje.

H a n a (*plane izza omarinih vrat, kjer se je preoblačila*): Saj ni mogoče!

T e r e z a: Zakaj se razburjate tako, ni vreden pijanec! Doslej sem stala pri njem ter ga močila.

H a n a (*stopi k Rezi ter jo strese*): Reza, Reza, pri Kristu, ali si videla — Prelih?

T e r e z a: Kaj imate? Zakaj ne Prelih? Tudi jaz sem se čudila, kdaj je odkolovratil poloma iz hiše.

H a n a: In je živ? Je živ?

T e r e z a: Pretepsti so ga morali kje, sam Bog ve, kod je stikal negoda! Možgane si je moral pretresti, ničesar ne ve. Ves spomin mu je vzelo! Prav za prav ni videti tako pijan, udarjen je bolj moral biti.

H a n a (*stoji ukopana*): Čeprav živi — čeprav živi — jaz sem ga vendar — (*Se zave, da se ne sme izdati.*) Vendar sem ga — — vendar — —

T e r e z a: Kaj ste ga? Kaj je?

H a n a (*čez obraz se ji razlije blažen nasmeh*): Oh nič, nič — včeraj — kako je prišel glupo praviti tisto o podoknici! Ne more pustiti človeku nekoliko veselja, če ga hočejo presenetiti, ne, Reza? *Radostno presenečenje nad vestjo jo duši, ne dá ji, da ji ne bi ušle besede:*) Naj živi, naj živi — s a m o d a j e m r t e v!

T e r e z a (*jo le nerazumevajoče gleda*).

Iz dalje gasilska tromba.

H a n a (*že preoblečena, rine Terezo iz sobe*): Pojdiva, pojdiva!

T e r e z a: Toda nekaj moram ogrniti tudi še jaz! (*Izgineta iz sobe.*)

Izza Vajdovega ogla Prelih z obvezano glavo in čudno našemljeno obleko, za konce suknje ga lovi J u t a, ki se je med tem že vrnila s svojega pohoda; mož se komaj drži na nogah.

J u t a (*na pol v joku*): Bodite no pametni, bodite no pametni, Otmar! Kaj bo rekla gospa Reza! Kako ste le steknili obleko, saj sva jo vam skrili — človek niti za minuto ne sme umakniti peta!

P r e l i h: Kaj me briga gospa Reza! Bom pa vendar smel iti gledat požar! Ni vsak dan.

J u t a (*ga rine nazaj, ki se je otepa*): Lepo prosim! Naročila mi je, da moram paziti na vas. Rekla je, da ste zmešani!

Prelih: Kaj je rekla? Da sem zmešan? Čakaj, za čeljust jo primem. Sem radoveden, kdo je bolj zmešan, jaz ali baba. — Kje že gori? (*Se ozira zmedeno okrog sebe in se opoteka.*) Juta, povej, prosim, kje je že ogenj? Pa mi je res še nekoliko v glavi. (*Se prime za glavo in obtiplje obvezo.*) Kdo me je pa povezal? Juta, snemi mi to! Saj nisem nič ranjen, le notri je hudo. Če me vidijo takega, bodo koj stegovali jezike.

Tarbula, Afra in stara žena se vračajo preko trga. Ko zagledajo Preliha, takoj pospešijo korak.

Tarbula: Prelih, ranjeni Prelih, glejte no, kako je povit! (*Vpije že izdaleč k njemu:*) Ali so vas res, gospod Prelih? So vas res?

Prelih (Juti): Pojdiva, babe gredo! (*Se opoteče.*) No, pelji me nazaj, saj grem nazaj!

Juta (pozabi sedaj na komija): No, kaj je? Kje je že ogenj?

Stara žena: O beži, beži, saj veš, kako je pri nas, takoj zaženejo tak krik! Nekaj desk pod kozolcem, pa še te niso marale goreti!

Tarbula: To jim privoščim, da ni ognja, zmerom pridejo prepozno! (*Prelihu:*) Ali vas je po glavi? Kdo pa je bil? Ali vam je res spomin vzelo?

Gruči se je približal od nekod tudi Konrad.

Konrad: Hoho, Prelih, ali ti je res nekdo nekaj povedal na uho?

Prelih je ves zmeden, bi rad šel domov, pa ne ve kako; grabi Juto za roko in rine z glavo stran od radovednežev, ki so se nabrali okrog njega.

Izza ogla Hana in Tereza, namenjeni po poti iz mesta na Tisovec.

Tereza (ko ugleda Preliha v gruči): Marija, kaj pa ta tod kolo-vrati! Saj sem mu skrila obleko! Gotovo je šla punica kam zijala prodajat. (*Ugleda Juto.*) Ali ti nisem naročila, da pazi nanj? Ti —! (*Jo grdo pogleda, pa se zdrži besede.*) Prelih, takoj domov in v posteljo! Slečem ga, spravim v posteljo —! Dam si opravka ž njim! Prelih, takoj v posteljo! Čakajte, Hana, moram mu pomagati domov.

Hana (vrže glavo nazaj in se zanosno zasmije): Kaj strašite okrog, Prelih, ali vas niso ubili? In kako umetno je povit, kdo vas je pa tako povezal?

Ljudje v gruči so zelo hvaležni ter se režijo nad Prelihovo revščino.

Tarbula: Gospa Tereza, samo nekaj lesa se je vnelo, če še ne veste.

T e r e z a (*je podprla Preliha, ki ga z Juto vodita domov*): No, vidite, Hana, zdelo se mi je, da ne bo nič. Le pojdiva nazaj. čemu bi lezli tako navkreber za prazen nič.

H a n a (*vpraša navzoče*): Ne gori več?

T a r b u l a: Nekaj desak in kup slame, to je bilo vse. (*Z globokim vzdihom.*) Pri nas se nikdar nič ne zgodi!

A f r a: Nikdar nobenega dogodka!

H a n a (*se ne smeje*): Pač, pač, in vendar se je zgodilo: u m o r j e n je bil nekdo t o n o č!

Občinstvo se smeje, ker se gospodična izvoli norčevati iz Preliha.

K o n r a d: Nesimo ga na pokopališče!

Smeh.

Čez trg slikar, ves zasopljen in upehan je prevzel glavni aranžma požara. Postaja pred okni, nastavlja pred usta dlani kot trobento in napdušen kriči: «Trara — trara — gori! Gori! Meščani, rešite svoje imetje!» Teka iz ene ulice v drugo: «Gori! Dogodek! Trara — trara!»

S l i k a r (*pride do gručce*): Gori! Bežite in rešite svoje!

A f r a: Pijanec še ne ve, da ni nič.

K o n r a d: Mojster, mojster, saj so že pogasili! Saj ni hotelo goreti! Pojdite k «Zadnjemu grošu», sedaj so tam!

S l i k a r: Molči, brezbožnik, ne posegaj s svojim lažnim gobcem v božjo usodnost, ki je naklonila nevrednemu mestu dogodek! Gori! Gori! Ves Breg je že v ognju!

K o n r a d: Ta hudič bi utegnil zažgati še sam! Zlodeju bi prisodil, da ga ogenj še veseli!

S l i k a r (*z nagnjeno glavo in revnimi, zapuščenimi rokami*): Morebiti se bo zdaj zaživel tako drugače, morebiti nastopi kaj drugega — novo, svetlonovo življenje!

(*Zastor.*)

Če poziva občinstvo igralce pred rampo, se zastor dvigne znova. Vsi stanovalci po svojih sobah. Kot lutke v sejmski streljarni, povsem negibni, zapored jih oživilja skrit mehanizem, potem pa zopet zapadajo v smrt.

K l i k o t (*stoji kot prelomljen sredi sobe*): V mizi počí les, nismo čuli, mrak se zatipa z razcefranimi rokami nakvišku. — Privid je edini paradiž, iz katerega ne moremo biti pregnani — —

*

Pred mirno ženo stoji Afra ter ji tlači v usta skorjo kruha.